ANALİZ

OCAK 2017 SAYI: 184

15 TEMMUZ: BAŞARISIZ BİR DARBE GİRİŞİMİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ

SADIK ÜNAY, ŞERİF DİLEK

SETA

ANALİZ

OCAK 2017 SAYI: 184

15 TEMMUZ: BAŞARISIZ BİR DARBE GİRİŞİMİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ

SADIK ÜNAY, ŞERİF DİLEK

SETA

COPYRIGHT © 2017
Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Uygulama: Erkan Söğüt
Kapak Fotoğrafı: shutterstock.com
Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul
Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.
1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire
21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No: 19 Cairo EGYPT
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ASKERİ DARBE-EKONOMİ İLİŞKİSİNE DAİR YAKLAŞIMLAR	9
ASKERİ VESAYET VE KURUMLARI	13
2000'Lİ YILLARDA EKONOMİ VE DARBE GİRİŞİMİNİN SOSYO-EKONOMİK ALTYAPISI	17
FETÖ İLE KURUMSAL MÜCADELENİN ÖNEMİ	19
15 TEMMUZ 2016 DARBE GİRİŞİMİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ	21
15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNE PİYASALARIN TEPKİSİ	24
SONUÇ: DARBELERE KURUMSAL VE TOPLUMSAL DİRENİŞİN ÖNEMİ	26

YAZARLAR HAKKINDA

Sadık Ünay
Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans (1997), İngiltere'de Manchester Üniversitesi'nde uluslararası ekonomi politik alanında yüksek lisans (1999) ve doktora (2005) eğitimi aldı. İngiltere'de Manchester, Birmingham ve Huddersfield; Türkiye'de ise Maltepe, Yıldız Teknik, İstanbul Şehir ve İstanbul üniversitelerinde uluslararası ekonomi politik dersleri verdi. *Kalkınmacı Modernlik: Küresel Ekonomi Politik ve Türkiye* (2013) ve *Neoliberal Globalization and Institutional Reform: Political Economy of Development Planning in Turkey* (2006) telif kitaplarını ve Doğu Asya'nın Politik Ekonomisi (2015) başlıklı derlemeyi kaleme aldı. İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) bünyesindeki IRCICA'nın uluslararası ilişkiler sorumluluğunu yürüttü. Uluslararası ekonomi politik, insani kalkınma, sanayi-teknoloji politikaları ve Asya-Pasifik alanlarında uzmanlaşan Prof. Dr. Sadık Ünay'ın saygın ulusal ve uluslararası dergilerde makaleleri yayımlandı. Kendisi halen İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi ve Daily Sabah gazetesinde köşe yazarıdır.

Şerif Dilek
Lisans eğitimini Deniz İşletmeciliği ve İşletme alanlarında 2009 yılında, yüksek lisansını da 2012 yılında İstanbul Üniversitesi Deniz Ekonomisi alanında tamamladı. Doktora tez çalışmasını Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Ekonomi Politiği Anabilim Dalı'nda sürdürmektedir. Akademik eğitiminin yanında uzun bir süre özel sektörde çalışan Dilek, uluslararası ekonomi politik, Ortadoğu'da siyaset-ekonomi ilişkisi, uluslararası iktisat, kalkınma, deniz işletmeciliği gibi alanlarda çalışmalarına devam etmektedir.

ÖZET

Bu çalışma 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye demokrasisine karşı Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) mensupları tarafından girişilen başarısız askeri darbe teşebbüsünün ekonomi politik arka planını analiz etmektedir. Türkiye'de yaşanan darbe süreçlerinin tarihsel gelişimine bakıldığında darbelerin genellikle ekonomik daralma dönemlerine denk geldikleri, ekonomi politikaları açısından ciddi hasarlara yol açtıkları ve konjonktürel dalgalanmaları tetikledikleri görülmektedir. Ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkların ardından gelen askeri müdahaleler yaklaşık on yıllık aralıklarla istikrarsızlık ortamlarından beslenmiş ve bunları derinleştirmiştir.

Türkiye'nin demokratik normalleşmeyi birçok yönüyle sağladığı, siyasi istikrar ve makro-ekonomik yönetişimin güçlü biçimde sürdüğü bir ortamda gerçekleşen 15 Temmuz darbe girişimi ise darbeler tarihinin kıstaslarıyla bile rasyonel bir temelden yoksundur. Seçilmiş demokratik irade ve millet egemenliğine karşı kalkışılan bu darbe girişimi ekonomi politik anlamda hiçbir somut istikrarsızlık ya da kriz zeminine oturmadığı gibi toplumun temsil kabiliyeti olan hiçbir kesiminden de meşruiyet desteği alamamıştır.

Bu analiz darbe girişimine gidilen sürecin ekonomi politik değerlendirmesi üzerinde durmanın yanı sıra darbe girişimini koordine eden FETÖ'nün devasa ekonomik gücünü de ele almaya çalışmakta, darbe girişimi sonrası ekonomi bürokrasisi ve Merkez Bankası'nın etkin yönetişimi, güven verici açıklamaları ve iş dünyasının tek ses olarak hareket etmesi sayesinde piyasalarda sağlanan istikrarı da detaylı olarak ortaya koymaktadır. Vurgulanan ana fikir demokratik kanallarla sağlanan siyasi istikrar devam ederken gerçekleştirilmek istenen bu tür kalkışmaların hiçbir şekilde toplumsal meşruiyet ve yaygın sosyal destek bulamayacağıdır.

Analiz 15 Temmuz darbe teşebbüsünün ekonomi politik arka planını incelemektedir.

GİRİŞ

15 Temmuz 2016 Cuma gecesi Türkiye'de demokratik hayat uzunca bir aradan sonra bir kez daha askeri darbe ile kesintiye uğratılmak istendi. FETÖ ile irtibatlı askerler, askeri-sivil bürokratlar ile iş dünyası, akademi ve medyadaki geniş bir ağ tarafından tasarlanıp hayata geçirilen darbe girişimi Türkiye'nin makus darbeler tarihinde emir-komuta zinciri dışında gerçekleştirilen başarısız bir darbe girişimi olarak yerini aldı. Türkiye'de başlattığı paralel devlet yapılanmasıyla FETÖ, Soğuk Savaş döneminde NATO gözetiminde kurulan ve Gladio'ya kadar uzanan gizemli güç odakları ile olan iş birliği sayesinde sahip olduğu eğitim kurumları, bankalar, iş dünyasında yer alan kurumlar ve medya yoluyla ulusal ve uluslararası kamuoyunda kendine meşruiyet sağlamaktaydı. Ilımlı İslam ve dinlerarası diyalog söylemleriyle uluslararası toplum nezdinde prestij kazanmaya odaklanan bu örgüt ülke içinde geleneksel İslami gruplar ve sivil toplum örgütlerinden olabildiği kadar uzak durmuştu. Askeri ve sivil bürokrasi mekanizmalarına nüfuz etmeyi hedefleyen örgüt, konjonktüre göre siyasi partiler ile de pragmatik etkileşimde olmayı tercih ederek paralel bir devlet yapılanması oluşturma gayreti içinde oldu.

Mesiyanik dini bir ideoloji etrafında uzun döneme yayılan stratejisiyle FETÖ nitelikli gençleri bünyesine katarak onlara kariyer imkanlarını yasal olan ve olmayan yollarla açmış ve gerçek kimliklerini saklayarak toplum içinde kilit noktalara yerleşmelerini sağlamıştır. Orta Asya'dan Afrika'ya, Balkanlar'dan Latin Amerika'ya kadar geniş bir coğrafyada oluşturduğu kurumlar üzerinden sermaye ve insan kaynaklarını mobilize ederek paralel yapılanmayı küresel bir ağ haline getirmiştir. 17-25 Aralık (2013) sürecinde emniyet güçleri, medya ve yargı iş birliğiyle bir operasyon gerçekleştirerek iktidar partisi ve dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ı siyaset sahnesinden silme girişiminde bulunan FETÖ bu girişimin başarısız olması üzerine 15 Temmuz gecesi TSK'daki unsurlarını emir-komuta zinciri dışında bir darbe için mobilize etmiştir.

Türkiye'nin 2000'li yıllarda AB ile tam üyelik müzakereleri çerçevesinde atılan tüm demokratikleşme adımlarına ve sivilleşme yolundaki yasal-anayasal reformlara rağmen bu türden sıra dışı bir darbe girişimine maruz kalması ülkenin henüz askeri darbe tehdidinden kurtulmadığını göstermiştir. Demokrasi serüveninde 1950'de çok partili hayata geçişle birlikte büyük bir adım atan Türkiye'nin Adnan Menderes ve Turgut Özal ile siyasi alanda yaşadığı normalleşme sosyo-ekonomik alanda da hayat seviyesinin yükselmesi ve refahın artmasıyla perçinlenmişti. Buna karşın konvansiyonel askeri darbelerle toplumsal ve siyasi yönden hayat felce uğratılırken ülke aynı zamanda ciddi makroekonomik krizlerle baş başa bırakılmıştı. 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbeleri bir taraftan Türkiye'nin uluslararası planda demokrasi karnesini zayıflatırken diğer taraftan çok ciddi sosyo-ekonomik çöküntüleri de beraberinde getirmiştir. Konvansiyonel darbelerden ayrılarak "demokrasiye balans ayarı vermek" iddiasıyla başlatılan 28 Şubat süreci ise yargı, basın-medya ve sermaye (ekonomi-finans) ayakları üzerinden ekonomi politik ve toplumsal kurgusu profesyonelce hazırlanmış postmodern bir darbe olarak hafızalarda hala canlılığını korumaktadır. Ülke ve toplum hafızasında derin yaralar bırakan darbeler yatırım ortamı, gelecek beklentileri ve hukuk devleti algısını berhava ederek ekonomiye de ciddi darbeler vurmuştur.

Bu çalışmada 15 Temmuz 2016 başarısız darbe girişiminin bir ekonomi politik değerlendirmesi sunulmaktadır. Bu bağlamda darbe girişimine gidilen sürecin ekonomik arka planı, darbe girişimini gerçekleştiren FETÖ'nün milyar dolarlara ulaşan devasa ekonomik gücü, doğrudan sahip olduğu ya da irtibatlı olduğu holding yapılanmaları ve dünya çapında okullardan hastanelere, AVM'lerden tıp ve yazılım şirketlerine kadar kapsamlı ekonomik kurumları detaylarıyla ortaya konulmaktadır. Türkiye ekonomisinin 2000'li yıllarda ortaya koyduğu güçlü performans parametreleri değerlendirilerek bir ekonomik kriz ya da resesyon tehlikesi yokken sadece Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın şahsını hedef alarak harekete geçirilen darbe girişiminin somut bir sosyo-ekonomik temelden mahrum olduğu ve bu yüzden yaygın toplumsal destek kazanmasının en baştan imkansız olduğu vurgulanmaktadır.

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ASKERİ DARBE-EKONOMİ İLİŞKİSİNE DAİR YAKLAŞIMLAR

Ekonomik küreselleşme ve sosyal entegrasyon çağında artan ekonomik ve siyasi etkileşimlere ve küresel çapta demokrasi üzerindeki geniş uzlaşmanın güçlenmesine rağmen askeri darbeler halen bir realite olarak varlığını korumaktadır. Bir ulusun askeri güçlerinin kendilerine çizilen yasal alanın dışına çıkarak ulusal bütünlüğü korumak iddiası ve siyasal iktidarı ele geçirmek amacıyla darbe girişimlerine kalkışmasını motive eden etkenler literatürde çokça tartışılmıştır. Askeri darbelerin daha ziyade ekonomik yapı ve kurumları oturmamış yoksul ülkelerde gerçekleştiğini iddia eden zengin bir literatür mevcuttur. Bu tarz ekonomik teoriler büyük ölçüde ekonomik yapıları ham maddeler ve tarım ürünlerine dayanan Latin Amerika ve Afrika ülkelerinin tecrübelerine dayanırken nadiren Asya ülkelerine uygulanmıştır.[1]

Darbelerin ülkelerin ulusal refah ve kalkınma süreçlerine negatif etkileri,[2] darbe girişimlerini besleyen ekonomik geri kalmışlık ya da gelişmemişlik dinamikleri[3] ve askeri harcamalar ile darbe ilişkisi[4] üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Acemoğlu ve Robinson yaptıkları çalışmada Brezilya (1964), Şili (1973) ve Arjantin'de (1976) ekonomik durgunluk ya da ekonomik zorluk dönemlerinde darbelerin gerçekleşme ihtimalinin arttığına işaret etmektedirler.[5] Pakistan'daki darbe girişimlerinin ekonomik boyutu üzerine yapılan çalışmada 1951-1998 yılları arasında gerçekleşen darbeler sonrasında GSYH büyüme oranı, ihracat değeri ve savunma harcamaları rakamlarının düşük kaldığı aynı zamanda ülkedeki zayıf ekonomik performansın darbe tehlikesi ihtimalini artırdığı vurgulanmıştır.[6] Ekonomik istikrarsızlığın oluştuğu ortamda siyasi istikrarsızlık baş göstermekte ve sonrasında silahlı kuvvetlerin sivil hükümeti devirmesine yol açan sürecin önü açılmaktadır.

Geçtiğimiz on yıllarda darbelerin temel sebepleri üzerine geliştirilen ekonomik teoriler giderek öne çıkmıştır. Bu teorilerde vurgulanan ana fikir kötü ekonomik performansın önemli

1. Amina İbrahim, "Guarding the State or Protecting the Economy? The Economic Factors of Pakistan's Military Coups", *Crisis States Research Centre, LSE*, Working Paper Series, (Londra: Mayıs 2009), s. 5.

2. Paul Collier, *The Bottom Billion: Why the Poorest Countries are Failing and What Can Be Done About It*, (Oxford University Press, Oxford: 2008); Erik Meyersson, "Political Man on Horseback Coups and Development", *Stockholm Institute for Transition Economics (SITE)*, 5 Nisan 2016.

3. Rosemary H. T. O'Kane, "A Probabilistic Approach to the Causes of Coups d'Etat", *British Journal of Political Science*, Cilt: 11, Sayı: 3, (Temmuz 1981), s. 287-308.

4. Paul Collier ve Anke Hoeffler, "Military Spending and the Risks of Coups d'Etat", *(Oxford University, Centre for the Study of African Economies,* 2007); Leon, Gabriel, "Loyalty for Sale? Military Spending and Coups d'Etat," *Public Choice,* Cilt: 159, Sayı: 3-4, (Haziran 2014), s. 363-383.

5. Daron Acemoglu ve James A. Robinson, "A Theory of Political Transitions", *The American Economic Review,* Cilt: 91, Sayı: 4, (Eylül 2001), s. 938-963.

6. İbrahim, "Guarding the State or Protecting the Economy? The Economic Factors of Pakistan's Military Coups", s. 13.

ölçüde darbe riskini artırdığı yönündedir. Rosenary O'Kane ekonomik olarak gelişmemiş ülkelerin darbe tehlikesi ve kalkışmasına en fazla ve sık maruz kalan uluslar olduklarını ileri sürmüştür. Bu ülkelerin ham madde ya da birincil ürün üreticisi olmaları ve ana malların ihracatına bağımlı olmaları sebebiyle küresel fiyatların dalgalanması ve gelirlerin istikrarsız olması gibi durumlara karşı kırılganlıklar taşıdıkları vurgulanmıştır. Ekonomik istikrarsızlık genel olarak belirsizliklere yol açmakta ve hükümetin meşruluğunu kaybetmesine neden olabilmektedir. Siyasi istikrarsızlık ihtimali yükseldiğinde ise darbe tehlikesi artmaktadır. Aynı şekilde Paul Colier ile Anke Hoeffler'ın fakirlik üzerine yaptığı çalışmada az gelişmiş ülkelerdeki düşük kazançların siyasi istikrarsızlığa ve darbelere çok elverişli bir ortam sağladığı vurgulanmıştır. Yazarlar aynı çalışmada az gelişmiş ülkelerde kötü ekonomik performansın darbeleri, darbelerin ise ekonomik gerilemeyi tetiklediği "darbe kapanı"ndan bahsetmişlerdir.[7]

Siyaset bilimi literatürüne klasik çalışmalarıyla geçen Samuel Huntington da zayıf bir ekonominin darbe ihtimalini ciddi anlamda güçlendiren bir etken olduğunu kabul etmektedir. Huntington Latin Amerika'da ekonominin geliştiği ve kişi başına gelirin arttığı yıllara nazaran ekonominin kötüleştiği yılların darbelere daha yatkın olduğunu ortaya koymaktadır. Fukuyama, Huntington'a katılmakta ve tarihsel olarak da siyasi istikrarsızlığın genel olarak ekonomik başarısızlık ve durgunluk dönemlerinde artmakta olduğunu işaret etmektedir. Genel olarak askeri darbeler ve ekonomi ilişkisi üzerine analiz yapan tüm uzmanların vurguladığı ortak nokta zayıf ekonominin muhtemel siyasi istikrarsızlığa yol açtığı ve darbe tehlikesini arttırdığıdır. Bir diğer yaklaşım da kurumsal ya da ortak çıkarlar üzerinden geliştirilmiştir. Hükümetler tarafından savunma bütçesinin daraltılması gibi durumlar askerlerin grup ve kurumsal çıkarlarını tehlikede hissetmesinden dolayı büyük ihtimalle darbe ortamını oluşturmaktadır. Finer'e göre darbelerin organize edilmesinde genelde "grup statüsü ve ayrıcalıkları" (*corporate status and privileges*) savunmak ve askeri özerkliği (*military autonomy*) muhafaza etmek yer almaktadır.[8]

Darbeler ve kalkınma arasında olumsuz bir ilişki olduğu açıktır. Zayıf kurumlar, silahlı kuvvetlerin siyasi gücü, sosyal çatışmalar, ekonomik krizler vb. birçok etken darbe riskine sebep olmakta ve ülkenin gelişme potansiyelini etkilemektedir.[9] Darbe girişimlerinin başarısı askeri müdahaleden önceki demokratik kurumların kapasiteleri ve darbeyi yapan grupların geniş kitlelerin desteğini alabilmelerine bağlıdır. Tarihsel tecrübe askeri darbelerin ülke refahı üzerinde olumsuz bir etki oluşturduğunu göstermektedir. Darbeler başarılı olduğu demokratik ülkelerde on yıl içinde kişi başına düşen gelirin yıllık büyümesini yüzde 1 ile yüzde 1,3 arasında düşürmektedir. Aynı zamanda seçilmiş liderlerin devrilmesiyle ekonomik reformların önü kesilirken ülkeler derin bir borç batağı içine itilerek ekonomik krize sokulmaktadır. Büyüme oranının yanı sıra sağlık, eğitim ve yatırım alanlarında da önemli olumsuz etkiler oluşmaktadır. Darbelerden sonra sosyal programlar üzerindeki harcamalar düşerken ekonomik ayrıcalıklar kitlelerden uzaklaşmakta, siyasi ve ekonomik elitlere doğru geçiş yapmaktadır. Uluslararası alanda 1950 yılından bu yana 94 devlette 232 darbe girişimi olmuş ve bunların yaklaşık dörtte biri seçilmiş hükümetlerin devrilmesiyle sonuçlanmıştır.

Türkiye'de çok partili rejime geçiş sürecinin başlangıcı olarak ele alınan ve Demokrat Par-

7. Daha fazla detay için, bkz. Collier, *The Bottom Billion: Why the Poorest Countries Are Failing and What Can Be Done About It*; Collier ve Hoeffler, "Military Spending and the Risks of Coups d'Etat"; Rosemary H. T. O'Kane, "A Probabilistic Approach to the Causes of Coups d'Etat", *British Journal of Political Science*, Cilt: 11, Sayı: 3, (Temmuz 1981), s. 287-308.

8. İbrahim, "Guarding the State or Protecting the Economy? The Economic Factors of Pakistan's Military Coups", s. 13.

9. Meyersson, "Political Man on Horseback Coups and Development", s. 2.

ti'nin 14 Mayıs 1950 tarihinde iktidara gelmesiyle başlayan yarım asırlık demokrasi tecrübesi 27 Mayıs 1960'tan başlayarak 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980 ve nihayet "postmodern darbe" olarak anılan 28 Şubat 1997 tarihlerinde tam 4 kez askeri müdahaleler ile kesintiye uğramıştır. Bunun dışında 27 Nisan 2008 e-muhtırası ve parti kapatma davaları gibi kısmi etkilerde bulunan girişimler de olmuştur. Türkiye demokrasisi ve ekonomisi yönetime ordunun doğrudan el koyması biçiminde ortaya çıkan darbeler ve seçilmiş hükümetlere yöneltilen ültimatomlar, muhtıralar, uyarılar ve direktiflerin gölgesinde ciddi bir yaşam mücadelesi verme çabası içine sokulmuştur. Ortalama her 10 yılda bir gerçekleşen bu rejim dışı müdahale ve uygulamalar ekonomik olarak gelişmekte olan bir ülke olarak tanımlanan Türkiye'nin siyasi anlamda "üçüncü dünya ülkesi" prototipi içine sokulmasına ve siyasi otoriteler ile askeri hatta sivil bürokrasi ve yargı arasında problemli bir ilişkinin kurumsallaşmasına yol açmıştır.[10]

Ülkede maruz kalınan bu rejim dışı müdahaleler, yargı operasyonları ile gerçekleştirilen parti kapatmalar, kurulan yeni partilerle oyların bölünmesi ve böylece koalisyonlara cevaz veren gelişmeler siyasi erozyona ve istikrarsızlıklara neden olmuştur. Demokrasi dışı bu tür uygulamaların Türkiye ekonomisi üzerinde 1960'lardan bu yana yarattığı tahribata bakıldığında GSYH artış hızında ortaya çıkan istikrarsızlık ve gerilemeler ile ekonomik durgunluk ve doğrudan yabancı yatırım azlığı konuları öne çıkmaktadır. Ekonomik krizler ve darbe arasındaki ilişkiye bakıldığında Türkiye örneğinden gidersek bu eğilimin kendisini 1960, 1971 ve 1980 darbelerinde gösterdiği; 1958 ekonomik devalüasyonundan 2 yıl, 1970 devalüasyonundan 1 yıl, 1980 devalüasyonundan ise 6 ay sonra darbe gerçekleşmiştir.[11] Zira antidemokratik uygulamaların hakim olduğu dönemlerde rejimin geleceğine ilişkin ciddi kaygılar ve belirsizlikler ortaya çıkmakta ve gerek sermaye akışlarında gerekse doğrudan yatırımlarda görülen gerilemeler kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır.[12]

Darbelerin temel sebepleri üzerine geliştirilen ekonomik teorilerde vurgulanan ana fikir kötü ekonomik performansın önemli ölçüde darbe riskini artırdığı yönündedir.

Benzer şekilde Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu'nda Türkiye'de yaşanan bütün darbeler özünde ekonomiyle önemli ölçüde iç içe geçen bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Örneğin 1954'ten itibaren Demokrat Parti'nin iktisadi olarak kriz yaşamaya başladığı, bu krizin 1956'da ithalatı sıkıştırdığı, 1958'de devalüasyon ve istikrar politikasının uygulanmasına yol açan bir süreçle devam ettiği dönem ilk cuntaların kurulduğu zamana denk gelmektedir. Demokrat Parti, özellikle dış politikada ve ekonomik krizi çözme yönündeki arayışlarını çeşitlendirme yönünde adımlar atmaya başladığında da darbe süreciyle karşı karşıya kalmıştır. 12 Mart'a giden süreçte de istikrar politikaları çerçevesinde Türk lirasının dolar karşısında değer kaybetmesi ve ekonomik kriz sonucunda halkın iki biçimde askeri müdahale sürecine hazırlanması amaçlanmıştır: Birincisi "Yönetenler bizi istediğimiz gibi yönetemiyorlar", ikincisi de "Biz bu hayat pahalılığı ve ekonomik krizden de yorulduk" algılarını toplumda oluşturmak biçiminde ortaya çıkmıştır. Bununla toplumun "Bu sorunların çözümünü acaba hangi halaskâr sağlayacaktır" arayışına sokulması ve böylece psikolojik olarak hazırlanması hedeflenmiştir. Keza 12 Eylül'e bakıldığında da 24 Ocak istikrar tedbirlerinin alınmasından itibaren –ki çok

10. Uğur Selçuk Akalın, *Türkiye'de Devlet-Sermaye İşbirliğinin Ekonomi Politiği*, (Önsöz Basım Yayıncılık, İstanbul: 2006), s. 269.

11. Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu, s. 650.

12. Akalın, *Türkiye'de Devlet-Sermaye İşbirliğinin Ekonomi Politiği*, s. 270.

önemli bir kırılmadır, tıpkı 1971'de olduğu gibi serbest piyasa ekonomisinin Türkiye'de uygulanması yönünde atılmış son derece önemli bir adımdır– Kenan Evren de eğer 12 Eylül olmasaydı, 24 Ocak 1980 istikrar tedbirlerinin bu ülkede uygulanamayacağı yönünde bir beyanatta bulunmuştur. Dolayısıyla 28 Şubat sürecinin alametifarikalarından biri 1994 iktisadi krizinin yarattığı ortam ve bu ortamla 2001 krizine kadar giden süreç içerisinde Türkiye'deki sermaye birikiminin çeşitli çevreler tarafından bir şekilde ele geçirilmeye çalışılması ya da bu çevrelerin bundan büyük bir pay kapma yarışına girmiş olmalarıdır.[13]

Türkiye ekonomi politiğinde 1950'li yılların sonunda tarıma dayalı liberal büyüme modelinden ithal ikameci sanayileşme ve planlama rejimine geçişte yaşanan sıkıntılar 27 Mayıs 1960 Darbesi'ni tetiklemiştir. Aynı şekilde ithal ikamesi rejiminin problemlerine rağmen gereksiz uzatılan içe kapalı sanayileşme stratejisinden açık ekonomiye geçme kabiliyetinin gösterilememesi 1970'lerin ikinci yarısında yaşanan makroekonomik ve sosyo-politik krizler ile 12 Eylül 1980 askeri müdahalesini tetiklemiştir. Burada askeri bir müdahaleyi tetikleyen ve ona zemin hazırlayan kriz dinamiklerini harekete geçiren ortam sistemik boyutlara ulaşmadan önce stratejik geçiş kararlarını siyasi otoritelerin alamaması üzerine gelişmiştir.[14]

Türkiye 1980 öncesi uyguladığı planlı ve ithal ikameci ekonomi politikasından çıkışı yakalamak ve sosyal, siyasi ve ekonomik kırılganlıklara çözüm bulabilmek adına 24 Ocak 1980'de bir istikrar ve serbestleşme sürecine çekilmiştir. 24 Ocak Kararlarının içeriği itibarıyla geniş halk kitleleri üzerinde olumsuz etkiler yaratacağı, toplumun çok büyük bir çoğunluğu tarafından bu kararların benimsenmeyeceği ve protestolar yoluyla tepki oluşturacağı beklenmekteydi. Ancak 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleştirilen askeri darbe tüm toplumsal itiraz kanallarını kapatarak 24 Ocak Kararları'nın uygulanabilmesi için gerekli koşulları otoriter bir biçimde sağlamıştır. Bir bakıma neoliberal ekonomi politikalarının uygulanabilmesi için askeri otoritenin desteğine ihtiyaç duyulduğu açıkça ortaya konulmuş ve zamanın şartlarında sonuç alınmıştır.[15] 1980 sonrası dönemde küreselleşme süreçleri ile birlikte ekonomi politikalarında uygulanan neoliberal yaklaşım devletin ekonomi üzerindeki rolünü ve yetkisini minimize etmeyi ve serbest piyasa ekonomisini dünya ölçeğinde yaygınlaştırmayı hedeflemiştir. Türkiye'nin de içinde yer aldığı gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere yapısal uyum paketleri dayatılarak küresel sisteme entegre olmaları amaçlanmıştır. 27 Mayıs Darbesi olağanüstü koşullarda nasıl ithal ikameci sanayileşme ve planlama rejiminin kurumsallaşmasını sağladıysa neoliberal politika çerçevesi de 12 Eylül 1980 Darbesi ile demokratik özgürlüklerin askıya alındığı bir ortamda uygulanabilmiştir.[16] Dolayısıyla bu iki darbenin de gerek sosyo-politik kutuplaşma gerek miadını doldurmuş kalkınma stratejisinin değiştirilme ihtiyacı ve gerekse küresel sistemin gereklilikleri açısından belli bir temele oturduğu söylenebilir. Bu yüzden de her iki darbe belli çıkar ve baskı grupları ile güçlü sosyo-ekonomik kesimler tarafından desteklenmiştir.

TBMM çatısı altında toplanan ve çalışmalarına 2 Mayıs 2012'de başlayan Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu 28 Kasım 2012 tarihi itibarıyla tamamladığı raporunda darbe ve ekonomi ilişkisi üzerine önemli tespitlerde bulunmaktadır.[17] Buna göre bir ülkede demokratik işlevlerin geçerliliğini yitirdiği darbe süreçleri siyasi sonuçları yanında ekonomik sonuçları bakımından da önemli tahribatlar meydana getirmektedir. Toplumsal reflekslerin tam olarak gelişmediği Türkiye gibi ülkelerde kamu kaynakları rasyonaliteden uzaklaşılarak darbeyi

13. Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu, s. 143-144.

14. Sadık Ünay, *Kalkınmacı Modernlik*, (Küre Yayınları, İstanbul: 2013), s. 249.

15. Akalın, *Türkiye'de Devlet-Sermaye İşbirliğinin Ekonomi Politiği*, s. 196.

16. Ünay, *Kalkınmacı Modernlik*, s. 255.

17. Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu, s. 143-145.

destekleyen çıkar gruplarının istekleri doğrultusunda kullanılmaktadır. Aynı zamanda kendileri gibi düşünmeyen diğer grupların ekonomik aktiviteleri de çeşitli yöntemler kullanılarak engellenmektedir. Bunun yanında kurumların işleyişinde piyasa kurallarının dışına çıkılmasına ve işletmelerin muadil ekonomilere göre küçük, yoğunlaşmanın az ve risk yönetimi kültürünün tam olarak yerleşmediği yapılara bürünmelerine neden olabilmektedir. Böylesi bir durumda ulusal ekonominin uluslararası platformda rekabetçi kimliğe kavuşması mümkün olmadığı gibi dışarıdan gelecek şoklara karşı kırılganlık katsayısı da artış göstermektedir. Böylece demokratik işleyişe dışarıdan yapılan her türlü müdahale ulusal ve uluslararası bağlamda iktisadi faaliyetlerin ülke lehine gelişmesine engel olmakta ve bedeli ağır tahribatlar meydana getirmektedir.

ASKERİ VESAYET VE KURUMLARI

27 Mayıs sonrası dönemde askeri vesayetin ekonomi dışında siyasi alanda da kurumsallaşması eğilimlerine dair aşağıdaki değerlendirmeler yapılabilir. 27 Mayıs cuntası ülkenin yönetimine el koyduğunda sadece siyasi iktidarı değiştirmek ve dönemin başbakanı ile iki bakanını idam etmekle kalmamıştır. Aksine yapılan anayasal ve kurumsal düzenlemeler ile siyasi hayat üzerindeki denetimini ve etkinliğini olağanüstü ölçüde artırmış ve oluşturulan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) aracılığıyla sivil siyaset üzerindeki askeri vesayeti kurumsallaştırıp süreklileştirmiştir. 12 Mart 1971 askeri muhtırasının ardından 11 ilde sıkıyönetim ilan edilerek birçok parti, sendika ve dernek kapatılırken pek çoğunun da faaliyetleri durdurulmuş ve bazı gazetelerin yayımlanması yasaklanmıştır. 12 Eylül 1980 Darbesi'nin ardından da tüm siyasi partiler kapatılmış ve parti liderleri önce askeri üslerde gözetim altında tutulmuş, ardından da yargılanmıştır. Mevcut sivil toplum örgütleri, dernekler, vakıflar ve sendikalar kapatılmıştır. Bazı örgütlerin çalışması bir süre sonra serbest bırakılmışsa da büyük bir bölümünün tekrar faaliyete geçmesine izin verilmemiştir.

Türkiye'nin makus darbeler tarihinde 27 Mayıs 1960 askeri darbesi getirdiği olağanüstü siyasi ve sosyo-ekonomik ortamla yeni bir döneme geçişin kritik eşiği olarak anılmaktadır. 27 Mayıs'ta gerçekleşen askeri darbe, izleyen dönemle birlikte kalkınma planlaması ve ithal ikameye dayalı sanayileşme stratejisine geçişin yasal ve kurumsal şekillenme sürecini başlatmıştır. Modern Türkiye'nin ilk askeri darbesi olan 27 Mayıs ordu içerisindeki bir grup subay tarafından gerçekleştirilirken ülkenin idaresini içinde cuntacıların yer aldığı Milli Birlik Komitesi üstlenmiştir. Bu dönemde kurumsallaşan askeri vesayetin bir eseri olarak bir holding yapılanması şeklinde ekonominin kritik sektörlerinde yer almak üzere OYAK'ın kurulması hem bir ekonomik güç odağı hem de ordunun üst kademesi için bir tür kurumsal güvence mekanizması yaratmıştır. TSK'nın OYAK üzerinden iş hayatının önemli bir aktörü olarak devreye girmesi ve gerek yerli gerekse yabancı sermaye ile büyük ortaklıklar kurmasının sonuçları üzerine ciddi analizler yapılmıştır. Bazı uzmanlar ordunun OYAK aracılığıyla üretimden finansa kadar farklı sektörlerde yatırım ve ortaklıklar yaparak genişlemesini "kolektif sermayedarlık" kavramı üzerinden değerlendirmişler, bazıları ise Türk ordusunun giderek bir sanayici ve tüccar gibi davranmaya başlamasını merkantil militarizm (*mercantile militarism*) kavramıyla ele almışlardır.[18] OYAK'ın hem ekonomik hem de siyasal güç icra etme-

18. OYAK üzerine yapılan bazı çalışmalar için bkz. Taha Parla, "Mercantile Militarism in Turkey, 1960-1998", *New Perspectives on Turkey*, Cilt: 19, (Sonbahar 1998), s. 29-52; İsmet Akça, *Militarism Capitalism and the State in Turkey,* (LAP Lambert Academic Publishing, 2014); İsmet Akça, "The Conglomerate of the Turkish Military (OYAK) and Dynamics of the Turkish Capitalism", *Businessmen in Arms: How the Military and Other Armed Groups Profit in the MENA Region,* ed. Elke Grwert ve Zeinab Abul-Magd, (Rowman&Littlefield Publishers, 2016), s. 69-93; İsmet Akça, "Kollektif Bir Sermayedar Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri", *Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye'de Ordu*, ed. Ahmet İnsel ve Ali Bayramoğlu, (Birikim Yayınları, İstanbul: 2013).

deki işlevselliği ordu içi bütünlük ve hiyerarşik düzeni korumak için kullanışlı bir araç olmasını sağlamıştır. Bu bağlamda ordunun ekonomideki rolüne binaen sivil yönetimden finansal özerkliğini elde ederek sağladığı ekonomik gücü üzerine de bazı çalışmalar mevcuttur.[19]

Darbelerin temel sebepleri üzerine geliştirilen ekonomik teorilerde vurgulanan ana fikir kötü ekonomik performansın önemli ölçüde darbe riskini artırdığı yönündedir.

Türkiye'de merkantil militarizmin merkezindeki aktör olarak ordunun iktisadi alan ve süreçlerdeki yerine dikkat çeken çalışmalarda Türkiye'deki askeri-iktisadi yapı üç temel sacayağı üzerinde ele alınmıştır: Birinci ayak Türkiye'de ordunun doğrudan ve otonom bir iktisadi aktör olarak varlığının en net ifadesi olan ve kamu kuruluşlarına özgü kimi imtiyazları kullanan bir özel holding olarak tanımlanan OYAK'tır. İkincisi Türkiye'de uzun yıllar ordunun neredeyse mutlak kontrolü altında olan ve gerek Meclis gerekse Sayıştay denetiminin dışında tutulan askeri harcamalardır. Üçüncüsü de özellikle son yıllarda yapılan yeni yatırımlar ve üniversite/yabancı iş birlikleri ile hızlı bir gelişim sürecine giren savunma sanayiidir. Bu üç sacayağı arasındaki temel ortaklık 1960'lı yıllardan bu yana bu alanların ordunun mutlak belirleyiciliği altında tutulması ve sivil siyasetin erişimi dışında kalmasıdır. OYAK'ı nev-i şahsına münhasır bir kurum kılan özelliği başlangıçta sosyal yardımlaşma sandığı olarak kurulmasına rağmen zaman içinde genişleyerek bir holding kuruluşu gibi ekonomik faaliyetler yürütmesi ve kritik sektörlerde yerli ve yabancı ortaklıklara girmesidir. OYAK bir sosyal güvenlik veya yardımlaşma kuruluşundan daha çok üretim, ticaret, hizmet ve finans sektörlerindeki yatırımları üzerinden işleyen devasa bir sermaye grubudur. TSK'nın Mısır ordusunu andırır biçimde bizatihi bir kolektif sermaye grubu olarak hareket etmesi Türkiye'de militarizasyonun önemli bir veçhesini oluşturmaktadır.[20]

OYAK kurulduğu dönemde 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin toplumsal tabanını oluşturan kesimlerden askerler, bürokrasi, entelijansiya ve dönemin burjuvazisi tarafından desteklenirken ilk dönemde yetkili kurullarında bu gruplar görev almışlardır. Faaliyetleri açısından OYAK aynı anda hem üyelerinden yapılan zorunlu kesintiler dolayısıyla bir zorunlu tasarruf kuruluşu hem üyeleri için Emekli Sandığı'na ek olarak işleyen bir sosyal güvenlik kuruluşu hem de reel ve finansal sektörlerdeki doğrudan yatırımları dolayısıyla bir "holding"dir. OYAK'ın bir sermaye grubu olarak yapılanması daha kuruluş aşamasında öngörülmüş ve diğer sosyal güvenlik kuruluşlarından farklı olarak yatırım faaliyetleri herhangi bir sınırlamaya tabi tutulmamıştır. İş hayatındaki ticari aktivitelerde üretimden finans sektörlerine kadar faaliyet yürütmekte ve yatırım faaliyetleri de çoğu zaman yatay ve dikey entegrasyon arz etmektedir. Kuruluşundan bugüne yerli ve yabancı büyük sermaye gruplarının yanı sıra kamu iktisadi teşekkülleriyle çeşitli düzeylerde ortaklıklar kuran OYAK grubu şirketlerinden birçoğu Türkiye'nin en büyük ve en karlı iktisadi kuruluşları arasında yer almaktadır.[21] 1960 Darbesi'nin

19. Gerassimos Karabelias, "Civil Military Relations: A Comparative Anaylsis of the Role of the Military in the Political Transformation of Post-War Turkey and Greece, 1980-1995", *Final Report Submitted to the North Atlantic Treaty Organization*", (Haziran 1998); İnsel ve Bayramoğlu, *Bir Zümre, Bir Parti: Türkiye'de Ordu*; Fırat Demir, "A Political Economy Analysis of the Turkish Military's Split Personality: The Patriarchal Master or Crony Capitalist?", s. 159-181; Tamer Çetin ve Feridun Yilmaz, *Understanding the Process of Economic Change in Turkey: An Institutional Approach*, (Nova Science Publishers, Inc., New York: 2010).

20. İsmet Akça, *Türkiye'de Askeri-İktisadi Yapı*, (TESEV, İstanbul: 2010), s. 8-9.

21. İsmet Akça, "Ekonomide Askerin Varlığı, Askeri Sermaye, OYAK", s. 17-26, içinde *Türkiye Siyasetinde Ordunun Rolü: Asker-Sivil İlişkileri, Güvenlik Sektörü ve Sivil Denetimi*, (Heinrich Böll Stiftung Derneği, İstanbul: 2010).

ardından sermayenin iki yönlü olarak militaristleştiği vurgulanarak bizzat sermaye kesiminin ordunun politikalarını onaylayıcı ve asker ile yakın ilişkiler geliştiren bir yaklaşım içerisinde olduğu açıklanmıştır. Bu bağlamda Sakıp Sabancı anılarında babasının sürekli bir şekilde askerlerle irtibat halinde olduğunu ve Sabancı şirketlerinde emekli askerlerin yönetici olarak sorumluluk üstlenmelerine özen gösterildiğini dile getirmiştir.

Ordunun 1960 öncesi iş adamlığı karşıtı tutumu bu tarihten itibaren değişmiş ve karşılığında iş dünyası seçkinleri de bir ortaklık ya da boyun eğme duygusuyla orduya hem insan gücü hem de maddi kaynaklar sunmayı akıllıca bir yönelim olarak görmeye başlamışlardır. Zaten siyasal nitelikli bir özerkliğin ve müdahale yetkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkan OYAK orduyu kapitalist sisteme ihtiyacı olan ve bu nedenle siyasal sisteme müdahale etmekten kaçınan bir yapıya dönüştürmemiş aksine ordunun ülkenin siyasal gelişimine müdahale etme eğilimini daha da arttırmıştır. Ordu açısından bakıldığında temel güdünün askerin geçmiş yıllarda oldukça kötüleşmiş olan maddi koşullarını iyileştirme ve kendilerini o koşullara düşüren sivil iktidarlar karşısında iktisadi özerkliklerini garantileme olduğu söylenebilir. OYAK ile askeri personelin üst orta sınıflara denk refah düzeyinde bir yaşam sürebilmesini sağlamak hedeflenmektedir.[22]

OYAK Grubu sanayi, finans ve hizmet sektörlerinde ülkenin büyük bölümüne yayılmış, ülke dışında ise 19 ülkede faaliyet gösteren 90'a yakın şirketten oluşmaktadır. OYAK Grubu'nun yarattığı istihdamın boyutu 29 bin kişiyi aşarken 2015 yılı konsolide sonuçlarına göre toplam hasılatı 23,5 milyar TL'ye, toplam varlıkları ise 51,6 milyar TL'ye ulaşmıştır. Grubun 2015 yılı toplam ihracatı 3.288 milyon ABD doları olup bu ihracat miktarı Türkiye'nin toplam ihracatının yaklaşık yüzde 2,3'ünü oluşturmaktadır.[23] OYAK yatırımları ve gelirleri hiçbir biçimde askeri harcamalar ve projeler için kullanılmamakta, Grup ekonominin sınai üretim, finans ve hizmet sektörlerinde yatırım yapmaktadır.

OYAK kuruluşundan bugüne yerli ve yabancı büyük sermaye gruplarının yanı sıra kamu iktisadi teşekkülleriyle de çeşitli düzeylerde ortaklıklar kurmuştur.[24] Özellikle askeri sosyoloji ve asker-sivil ilişkileri üzerine Yunanistan, Türkiye ve Güneydoğu Avrupa Devletleri üzerine önemli çalışmalarını bulunan Karabelias; bu durumun ordunun yüksek komuta kademesinin, sivil hükümetten finansal ve siyasi özerkliğini sağlamasının yanı sıra ülkenin önde gelen sanayicileri (Koç, Sabancı, Eczacıbaşı gibi) ve yabancılarla (Amerikan, Alman, Fransız, İsrail ve Rus orduları ve yüksek teknoloji şirketleri) doğrudan ve yakın ilişkiler kurmasına katkıda bulunarak kurumsal güç temerküzünü artırdığını vurgulamıştır.[25] 2000'li yıllarda AK Parti hükümetleri ile sivil denetim ve otorite güçlenmiş olsa da OYAK etrafında oluşturulan devasa ekonomik düzen hala ayaktadır.

OYAK hakkında dile getirilen en önemli yapısal eleştiriler özel statüsünü kullanarak stratejik özelleştirmelerde öne çıkmaya çalışması ve bunun piyasada bir ahlaki risk oluşturmasıdır. Yarı-kamu durumu ve emekli fonların toplandığı bir kurum olarak OYAK özelleştirme ihalelerinde bankacılık sektöründen demir-çelik sektörüne kadar farklı alanlarda sık sık teklifler vermiştir. Birçok çimento şirketini (Niğde, İskenderun ve Elazığ Çimento), büyük bir bankayı (Sümerbank), kağıt fabrikasını (SEKA Çaycuma) ve ülkenin en büyük demir-çelik tesisinin (Erdemir) çoğunluk hisselerini satın almıştır.

22. Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu, s. 150-151.

23. "2015 Faaliyet Raporu", OYAK, http://content.oyak.com.tr/oyakdosyalar/media/editor/faaliyet_rap/OYAK_Faaliyet_Raporu_2015.pdf, (Erişim tarihi: 16 Aralık 2016).

24. Akça, "Türkiye'de Askeri-İktisadi Yapı", s. 10.

25. Gerassimos Karabelias, "The Evolution of Civil-Military Relations in Post-War Turkey, 1980-95", *Middle Eastern Studies,* Cilt: 35, Sayı: 4, (1999).

Bu süreçte OYAK özel sektörde sahip olduğu ayrıcalıklar ve milli ekonomi söylemi sayesinde bazı özelleştirme ihalelerinde avantaj sağlamış ve kamu desteği kullanmıştır. Örneğin 2005 yılında dünyanın en büyük üçüncü demir-çelik şirketi Erdemir'in yüzde 46'sını özelleştirme yoluyla satın alan OYAK sahip olduğu ayrıcalıklı yarı-kamu statüsü sayesinde bu ihaleyi almayı başarmıştır. Özelleştirme sürecinde önce ulusalcı gruplar tarafından devreye sokulan propaganda yoluyla kamuoyuna bu derece stratejik ve önemli bir şirketin yabancılara satılması yerine bir Türk şirketi tarafından satın alınması gerektiği yönünde yoğun bir PR yapılmıştır. Bazı STK, gazete ve işçi sendikaları ile ticaret ve sanayi odaları Erdemir'in yabancı bir şirkete olası satışını önlemek için kamuoyunu protesto gösterilerine çağırmışlardır.[26]

OYAK'ın ulusal güvenlik kapsamında stratejik bir kuruluş olarak önemi belirtilmiş ve Erdemir'in özelleştirilmesi durumunda milli ve yerli bir kurum tarafından satın alınması gerektiği yönünde kamuoyu baskısı oluşturulmuştur. Erdemir, OYAK tarafından satın alınırken dış kamuoyunda özelleştirmenin ekonomik milliyetçilik izleri taşıdığı vurgulanmıştır.[27] Ancak bu işlemin üzerinden henüz birkaç ay geçmişken OYAK demir-çelik sektörünün küresel çapta en önemli oyuncularından Hintli Arcellor Mittal ile ortaklık görüşmelerine başlamış ve finansman için de Hollandalı bir grupla anlaşmaya varmıştır. Benzer bir şekilde Sümerbank'ı özelleştirmeden düşük fiyatla satın alıp Oyakbank olarak büyüten OYAK daha sonra o güne kadar ki en yüksek tutarlı banka satışını yaparak Hollandalı ING grubuna devretmiştir.[28] Bu tür örnekler piyasada etkin bir aktör olarak OYAK'ın oldukça pragmatik davranarak tıpkı diğer holdingler gibi kar marjını maksimize etmeye çalıştığını ancak kritik anlarda imtiyazlı statüsünü ve ekonomik milliyetçilik söylemini kullanmaktan çekinmediğini ortaya koymaktadır. Hacim olarak Türkiye'nin üçüncü büyük holdingi olan OYAK'ın türlü vergi avantajlarından yararlanarak adil piyasa rekabetinin dışında korunaklı bir alanda tutulması da eleştirilere sebep olmaktadır.

Diğer taraftan askeri darbe girişimlerinin sivil toplum açısından önemine bakıldığında 12 Eylül Darbesi'nin dikkat çeken yanı, bu darbeyle sadece devlet aygıtının yapılanması ve anayasa ile yasalar değiştirilmemiştir, toplumun kendisi de yeniden dizayn edilmek istenmiş ve bu da büyük ölçüde başarılmıştır. 28 Şubat 1997'de ise ordu siyasete doğrudan müdahale yerine 12 Mart 1971 Muhtırası'na benzer biçimde bir MGK bildirisi yayımlamıştır. Cumhuriyet rejiminin önündeki en büyük tehdit olarak bu kez "irtica" gösterilmiştir. 28 Şubat 1997 günü yapılan MGK toplantısı sonunda yayımlanan bildiri esasen Başbakan Necmettin Erbakan'ın istifasını hedeflemiştir ve alınması istenen önlemler toplumdaki İslami hassasiyeti yüksek kesimlerin özgürlüklerini kısıtlamaya yöneliktir. 28 Şubat süreci muhafazakar sivil toplum örgütlerini büyük oranda çalışamaz duruma getirmiş ve sivil toplum etkinliklerinde ciddi bir daralmaya neden olmuştur.[29] 1960 yılından itibaren yaşanan dört askeri müdahale Türkiye'de demokrasinin yerleşmesini ve sivil toplum örgütlerinin gelişmesini doğrudan etkilemiştir.

Sivil toplumu kuşatan bu vesayetçi çemberin yanı sıra 27 Mayıs Darbesi, 12 Mart 1971 Muhtırası, 12 Eylül Darbesi, 28 Şubat postmodern darbesi ve daha sonraki yıllarda da sürdürülen darbe girişimleriyle siyasal yaşam ve partiler sürekli sıkı bir askeri denetim altında tutulmaya

26. Demir, "A Political Economy Analysis of the Turkish Military's Split Personality: The Patriarchal Master or Crony Capitalist?", s. 177.

27. Vincent Boland, "Turkish Army Fund Wins Stake in Steelmaker", *Financial Times,* 5 Ekim 2005.

28. Akça, "Ekonomide Askerin Varlığı, Askeri Sermaye, Oyak, s. 21; Demir, "A Political Economy Analysis of the Turkish Military's Split Personality: The Patriarchal Master or Crony Capitalist?", s. 178; "OYAK'ın Milliyetçiliği Lafta Kaldı", *Patronlar Dünyası*, 30 Mayıs 2008.

29. Yılmaz Ensaroğlu, "Sivil Toplumun ve Siyasi Partilerin Talep ve Rolleri", *Türkiye Siyasetinde Ordunun Rolü: Asker-Sivil İlişkileri, Güvenlik Sektörü ve Sivil Denetimi,* (Heinrich Böll Stiftung, İstanbul: 2010), s. 57-58.

çalışılmıştır. Ülke yönetiminde askeri otoriteleri belirleyici kılan ve 1961 Anayasası'yla kurulan MGK ile kurumsallaştırılıp 12 Eylül Anayasası ile tahkim edilen bu vesayet sistemi AK Parti hükümetlerine kadar kırılmaya uğramadan devam etmiştir. MGK paralel bir parlamento gibi, MGK Genel Sekreterliği de paralel ama daha sahici bir hükümet gibi çalışmış ve gelip geçen yasama ve yürütme aktörleri bunların belirlediği temel politikalar çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmek zorunda kalmıştır. Buna rağmen Türkiye'de askeri müdahaleler göstermelik de olsa her zaman siyasal-toplumsal koşulların müdahaleye uygunluğunu gözeterek belirli ölçüde de olsa toplumsal meşruiyeti önemsemiştir. Dolayısıyla askeri darbelerin sivil toplumla ilişkilerini önemli ölçüde ordunun bu toplumsal meşruiyet kaygıları belirlemiştir.[30]

Darbeler yoluyla askeri vesayet geleneğini kurumsallaştıran ordunun bu sistemdeki rolü silahlı kuvvetlere devlet içinde mutlak özerklik verip aşırı merkeziyetçi bir yapı kurarak tahkim edilmiştir. Ordunun etkin biçimde siyasi ve mali açıdan denetlenmediği ancak buna karşılık siyaseti sürekli denetlediği çarpık bir yapı ortaya çıkmıştır. Uzun yıllar boyunca Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) kendisini sivil iradeye denetletmemiştir. Ne harcamalar açısından ne askeri faaliyetler açısından ne de idari işlemler açısından bir denetim söz konusu olmuştur. Özellikle mali özerklik yoluyla TSK kendi bütçesini ve harcamalarını siyasi iktidar, yasama organı ve denetim mekanizmalarından azade bir şekilde davranarak sağlayabilmiştir. 2000'li yıllarda AK Parti iktidarları kurumsal olarak sistemin kılcal damarlarına kadar hakim olmuş bir askeri vesayet mekanizmasının mali otoritesindeki özerkliği kırmak için adımlar atarak önemli yasaları değiştirmiş ve askeri harcamaları denetime tabi kılmıştır. Milli Güvenlik Kurulu Kanunu'nda yapılan önemli değişikliklerle askerin çeşitli kurumlardaki temsili varlığını yapıdan kaldıran düzenlemelere gidilmiştir.[31] Özellikle 2005 yılından itibaren AB tam üyelik müzakereleri bağlamında yürütülen sivilleşme adımları vesayet sistemini adım adım zayıflatmış, e-muhtıra ve parti kapatma davası gibi adımlara rağmen sürdürülmüştür. Dolayısıyla 15 Temmuz'a gidilen süreçte askeri vesayetin birçok kurumsal temeli ortadan kaldırılmıştır.

Türkiye toplumu normalleşmenin birçok yönüyle sağlandığı ve makro-ekonomik yönetişimin güçlü biçimde sürdüğü bir ortamda 15 Temmuz gecesi yaşanan darbe girişimini bertaraf etmeyi başarmıştır.

2000'Lİ YILLARDA EKONOMİ VE DARBE GİRİŞİMİNİN SOSYO-EKONOMİK ALTYAPISI

AK Parti ilk kez iktidar olduğu 2002 yılında enflasyonu üç basamaklı rakamlara yükselen, para birimi yüzde 100 değer kaybeden, bankalarının neredeyse yarısı iflas eden, dış borç ve cari açık sorununu aşamayan bir ekonomik enkazı devralmıştı. 1993-2001 dönemlerinde özellikle 2001 krizinde hangi bankaların o döviz krizinden büyük paralar kazanmış olduğu sorusu bugün hala tam olarak yanıtlanamamış bir sorudur. Çünkü aşağı yukarı 200-250 milyar dolar civarında bir parayı halk ödemek zorunda kalmıştır. 1994 krizinde de yaklaşık 800 bin kişinin işsiz kaldığı, sübvansiyonların ortadan kaldırıldığı, döviz krizi nedeniyle iflasların

30. Ensaroğlu, "Sivil Toplumun ve Siyasi Partilerin Talep ve Rolleri", s. 61-66.

31. Ali Bayramoğlu, "Türkiye Siyasi Sisteminde Ordunun Rolü, Devlet Geleneği, Geleceğe Dair Genel Bir Çerçeve", *Türkiye Siyasetinde Ordunun Rolü: Asker-Sivil İlişkileri, Güvenlik Sektörü ve Sivil Denetimi,* (Heinrich Böll Stiftung Derneği, İstanbul: 2010).

yaşandığı bu dönemin sonunda insanlar "Ben artık böyle yaşamak istemiyorum" duygusuna fena halde sahiptiler. İşte o duygudur ki bir darbenin meşruiyetini de sağlayabilirdi.[32] AK Parti hükümetleriyle sivil ve demokratik düzenin tesisi sağlanırken ekonominin rehabilite edilmesi yönünde sıkı para politikaları, mali disiplin ve bankacılık sisteminin denetime alınması gibi makroekonomik ve finansal istikrar yönetişimi alanlarında da önemli başarılar sergilendi. Neticede makroekonomik yönetimdeki istikrarlı duruşuyla Türkiye'nin hızlı bir ekonomik kalkınma ve büyüme sürecine girmesi sağlandı. Bu süre zarfında küresel ekonomik kriz ticaret ve büyüme oranlarında düşmelere neden olurken Türkiye ekonomisi hızlı bir toparlanmayla krizin etkisini minimize etmeyi başardı. Buna mukabil toplumsal dinamizmin ihtiyaç duyduğu refah ve kalkınma hamlelerine umut olduğu için de tabandan aldığı desteği girdiği tüm seçimlerde tazeledi.

Türkiye'nin makroekonomik yönetişimde sergilediği başarılı performansa bakıldığında Türkiye ekonomisi 2000-2001 krizlerinden sonra ekonomik alanda yaşanan iyileşme ve reformlar sayesinde 2002-2007 arasında ortalama yüzde 6,8 büyüme oranı gerçekleştirmiştir. Bu dönemde sağlanan heyecan verici büyüme AB ve OECD ülkeleri ortalamalarının çok üzerinde gerçekleşmiştir. 2008 küresel krizi sonrası küresel ticaret ve büyüme oranlarında yavaşlama ve daralmalar yaşanırken Türkiye ekonomisi de bundan etkilenmiştir. Ancak AB ülkelerinde 2008-2015 döneminde ortalama büyüme oranı yüzde 0,4'e kadar düşerken Türkiye'nin ortalama büyüme oranı ise yüzde 3,4 olarak gerçekleşmiştir. Nihayetinde Türkiye ekonomisi 2002-2015 yılları arasında gerçekleştirdiği yüzde 4,8 büyüme performansıyla dünya ortalamasının yanı sıra AB ve OECD ortalamalarının da üzerinde büyümüştür (Tablo 1).[33]

TABLO 1. SEÇİLMİŞ ÜLKE/BÖLGELERE GÖRE EKONOMİK BÜYÜME ORANLARI (YÜZDE)

ÜLKE	2002-2007	2008-2015	2002-2015
Türkiye	6,8	3,4	4,8
Brezilya	3,9	2,2	2,9
Almanya	1,4	0,9	1,1
İspanya	3,5	-0,4	1,3
Fransa	1,8	0,4	1,0
Birleşik Krallık	2,8	0,9	1,7
Yunanistan	4,1	-3,7	-0,4
İtalya	1,1	-1,1	-0,1
Güney Kore	5,0	3,1	3,9
Malezya	5,9	4,6	5,2
Güney Afrika	4,6	1,9	3,0
Avrupa Birliği	2,3	0,4	1,2
OECD	2,5	0,9	1,6
Dünya	3,7	2,2	2,8

Kaynak: World Bank

Türkiye ekonomisi 2001 krizinin yaralarını sarmak yolunda uygulanan yapısal reformlar sayesinde geniş kapsamlı dönüşümler geçirmiştir. Bu dönüşümler küresel finans krizinin ve piyasalarda belirsizliğin devam ettiği süreçte mali disiplinin korunması ve ekonominin sağlam temellere dayanmasını sağlamıştır. Bütçe açığında yaşanan önemli iyileşme ve kayıt dışı ekonominin yüzde 50'lerden yüzde 30'lara indirilmesi önemli bir parametredir. Etkin kamu borç yönetişimi sayesinde kamu borç stokunun GSYH'ye oranı gelişmiş ekonomilerde yüksek oranlarda iken Türkiye'de yüzde 30 civarındadır. (Hazine Müsteşarlığı) Avrupa'da Maastricht Kriterleri olarak tanımlanan yüzde 60'ın üstünde yer alan çoğu Avrupa ülkesiyle kıyaslandığında aday statüsünde olan Türkiye'nin sağladığı bu performans ekonomik istikrarın sürdürülebilirliğinin bir göstergesidir. 2015 yılında Türkiye'de kamu borcunun GSYH'deki payı sadece yüzde 30 iken Japonya'da yüzde 249, Yunanistan'da yüzde 178, ABD'de yüzde 104, İngiltere'de yüzde 88, Almanya'da yüzde 75 ve AB'de ise yüzde 90 olarak görülmektedir (Şekil 1).

32. Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu, s. 143-144.

33. Nurullah Gür ve Mevlüt Tatlıyer, "The Resillience of The Turkish Economy After The Failed Coup Attempt", *SETA Analiz*, Sayı: 20, (Ağustos 2016).

ŞEKİL 1. SEÇİLMİŞ ÜLKELERE GÖRE KAMU BORCUNUN GSYH ORANI (YÜZDE)

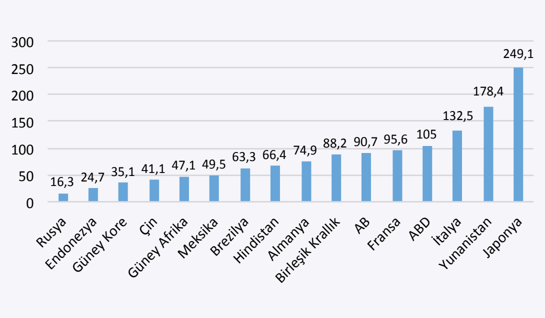

Kaynak: IMF World Economic Outlook

Diğer taraftan siyaseten hükümet karşısında konsolide bir cephe olarak hareket edemeyen muhalefet partileri gerçekleşen ardışık seçimlerde başarı elde edememişlerdir. Siyaseten başarı gösteremeyen muhalefet iktidarı yıpratmak ve başarısız göstermek için ekonomi politik argümanlara başvurarak siyasi meşruiyetini aşındırmaya çabalamıştır. Ana akım uluslararası medya organları siyasi çalkantıların olduğu 17-25 Aralık operasyonları, Gezi Parkı Şiddet Eylemleri, 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 arası gibi dönemlerde finansal kriz senaryoları ileri sürmüşlerdir. 15 Temmuz darbe girişimi öncesinde Türkiye'nin her an sistemik krizlere gebe olduğu fikrinin defaten Batı medyası ve kamuoyu tarafından işlenmesi de bu girişimin küresel ayağına işaret etmektedir.[34] Bu gelişmeler Batı'nın neoliberal piyasa odaklı anlayışının altında kurguladığı senaryonun demokrasi havarisi söylemler üzerinden süsleme samimiyetsizliğini göstermektedir. Batı'nın darbeye karşı ikircikli tutumu ABD ve AB ülkelerinin Mısır'da meşru yönetime karşı gerçekleşen askeri darbeyi "darbe" olarak nitelendirmemesinin yanı sıra darbe yönetimine karşı bazen açıktan bazen de üstü kapalı bir şekilde desteklerini sunmasında kendini göstermiştir.[35]

Türkiye toplumu normalleşmenin birçok yönüyle sağlandığı, siyasi istikrar ve makroekonomik yönetişimin güçlü biçimde sürdüğü bir ortamda 15 Temmuz gecesi yaşanan darbe girişimini bertaraf etmeyi başarmıştır. Ülkenin demokratik gelişimine karşı kalkışılan bu darbe girişimi hiçbir rasyonel sosyo-ekonomik zemine oturmadığı gibi toplumun herhangi bir kesiminden meşruiyet alamayacağını da öngörememiştir. Türkiye tecrübe ettiği dört askeri darbe, siyasi partilerin kapatılması ve siyasetçilere yasak getirilmesi, ekonomik ve finansal krizler, siyasi istikrarsızlıklar, toplumsal çatışma gibi çok katmanlı sorunları aşmış bir ülke olarak kriz yönetiminde mesafe kat ettiğini göstermiştir. Türkiye toplumu da 248 şehit ve binlerin üzerinde yaralı verme pahasına demokrasiye sahip çıkarak bundan sonra askeri darbeler defterinin tümden kapandığını ilan etmiştir.

FETÖ İLE KURUMSAL MÜCADELENİN ÖNEMİ

Bertaraf edilen 15 Temmuz darbe girişiminin Türkiye toplumunun hafızasında kolay onarılmayacak yaralar bırakacağı aşikardır. Dünyanın en büyük 18. ekonomisi ve dinamik genç nüfusuna sahip, enerji ikmal ve arzında merkez arayışında olan, stratejik ve jeopolitik konumu ile yükselen orta ölçekli bir güç olan Türkiye'de kalkışılan darbe girişimi ülkenin siyasi istikrarının yanı sıra kalkınma hedefleri ve ekonomik potansiyelini de hedef almıştır. "Ar-

34. Bazı haberler için bkz. Andrew Walker, "Stormy Times For Emerging Markets", BBC, 30 Ocak 2014; "Comment: Is Turkey's Economy about to Crash?", SBS, 24 Şubat 2015; Jesse Colombo, "Why the Worst is Still Ahead for Turkey's Bubble Economy", *Forbes*, 5 Mart 2014; Cenk Sidar ve Emre Tuncalp, "Who's Going to Save Turkey's Economy?", *Foreign Policy*, 3 Nisan 2015; Bulent Aliriza ve Craig Bonfield, "The Turkish Economy: Temporary Crisis?", Center for Strategic and International Studies (CSIS), 30 Nisan 2015; Aslı Kandemir, "Bad Loans and Bankruptcies Sound the Alarm for Turkey's Economy", Reuters, 4 Mayıs 2016; Raziye Akkoç, "How Turkey's Economy Went from Flying to Flagging - and Could Get Worse", *The Telegraph*, 30 Mayıs 2015; "Turkey's Economy Flightless", *The Economist*, 1 Ağustos 2015; Hugo Dixon, "The Toxic Cocktail of Crises in Turkey", *New York Times*, 7 Aralık 2015.

35. Bu yaklaşıma örnekler için bkz. John Hudson, "Obama Administration Won't Call Egypt's Coup a Coup", *Foreign Policy*, 8 Temmuz 2013; Raniah Salloum, "Selling Out: Berlin Sends Wrong Message By Welcoming Sisi", *Spiegel*, 3 Haziran 2015; Haroon Siddique and Patrick Wintour, "Egypt: Hague Condemns Military but Says UK Will Work with New Regime", *The Guardian*, 4 Temmuz 2013; "Italian PM Praises Egypt's Anti-Democratic, Coup Leading President Fattah El-Sissi", *Daily Sabah*, 12 Temmuz 2015.

tık askeri darbe olmaz" denilen bir dönemde Gülenist cuntanın gerçekleştirdiği darbe girişimi derin bir toplumsal travma yaratmıştır. Bunun sosyal yansıması toplumsal kesimlerdeki güven duygusunun kaybolmasıdır. Toplumdaki güven ve geleceğe inanç duygusunun güçlenmesi siyasi ve sosyal düzenin sağlıklı işleyişi açısından önemlidir.[36]

Diğer taraftan demokrasinin tekrar kesintiye uğramasını engellemek için darbe girişiminin toplumsal ve sosyo-ekonomik ayaklarını mobilize eden anlayışın ekonomi politik gücünü olabildiğince pasifize etmek gerekmektedir. Bu yüzden darbe teşebbüslerinin ihtimalini azaltmak yolunda atılacak adımların en önemlilerinden birisi cuntacılara ilham kaynağı olmuş hırsa ve güce odaklanan zihniyetin yargılanmasının yanında kurumsal gücünün olabildiği kadar etkisizleştirilmesidir. Sahip olduğu insan kaynağı ve kurumlara nüfuz etme kabiliyeti üzerinden bürokrasi ve ordu mekanizmalarındaki kilit noktalarda konumunu pekiştiren FETÖ ülke yönetimine el koyarak otoritesini taçlandırmaya çalışmıştır.

FETÖ paralel devlet yapılanmasını siyaset, bürokrasi ve güvenlik mekanizmalarındaki etkinliği ile asker, polis, yargı, devlet bürokrasisi ve istihbarat teşkilatına nüfuz etmesi ile sağlamıştır. Nitelikli beşeri sermayesini dershaneler, özel eğitim kurumları, öğrenci evleri ve yurtlar gibi eğitim kurumları üzerinden devşirerek gerçekleştirmiştir. Basın ve medya alanında onlarca TV kanalı, radyo istasyonları, gazete, dergi, haber ajansları, yayın ve kitapevleri üzerinden kitlesel gücünü yaygınlaştırmıştır. Sivil toplum örgütleri, insani yardım vakıf ve dernekleri, dinler arası diyalog, entelektüel ve kültürel faaliyetler ile de uluslararası toplumda yer edinmiştir. Bunların hepsinin yanında paralel devlet örgütlenmesi bankalar, finans ve sigorta kuruluşları üzerinden ekonomik gücünü sağlamlaştırmıştır.

36. Francis Fukuyama, "Trust: The Social Virtues and The Creation of Prosperity", (Free Press, London: 1996).

TABLO 2. FETÖ'NÜN FİNANSAL KAYNAKLARI

KURUMLAR	YURT İÇİ (SAYI)	YURT DIŞI (SAYI)
İlk, Orta ve Lise (Kolejler)	1.700	2.500
Dershane	1.000	
Üniversite	15	10
Yurt	449	200
Dernek ve Vakıf	1.225	1.500
Sağlık Kuruluşu	35	15
Şirket	8.000	3.000
Banka	1	
Haber Ajansı	3	
TV Kanalı	16	
Radyo İstasyonu	23	
Gazete	45	
Dergi	15	
Yayınevi	29	

FETÖ'nün iş dünyası içerisinde örgütlenen çatı yapısı olarak 2005 yılında konfederal biçimde kurulan TUSKON (Türkiye İşadamları ve Sanayicileri Konfederasyonu) Türkiye genelinde 80 ilde 211 iş adamı derneğinde, 55 bine yakın girişimci ve 140 bin şirketi temsil eden devasa bir ağ oluşturmuştu. FETÖ'nün çatı yapılanması olan TUSKON bölgesel bir iş dünyası federasyonunun oluşturduğu bir sivil toplum kuruluşu olarak 2005 yılında kurulmuştur. Türkiye'nin coğrafi dağılışını dikkate alarak üyeleri yedi bölgede ayrı federasyonlar olarak örgütlenmiştir (Şekil 2). TUSKON'un Brüksel, Washington DC, Moskova, Pekin ve Addis Ababa'da temsilciliği, 140 ülkede ise ofisleri olduğu bilinmektedir.[37]

FETÖ'nün ekonomi ve medya alanlarında önemli bir gücü olduğu görülmektedir. Şekil 2'de belirtilen ilgili kurumların bazılarına tedbir olarak 15 Temmuz öncesi kayyum ataması gerçekleştirilirken önemli bir kısmı da darbe girişimi sonrası kapatılmıştır.

37. "7 Bölgede Örgütlü FETÖ'nün 188 İni Var", *Yeni Şafak*, 22 Temmuz 2016.

ŞEKİL 2. TUSKON'A ÜYE FEDERASYONLAR VE BAĞLI İŞADAMLARI DERNEKLERİ

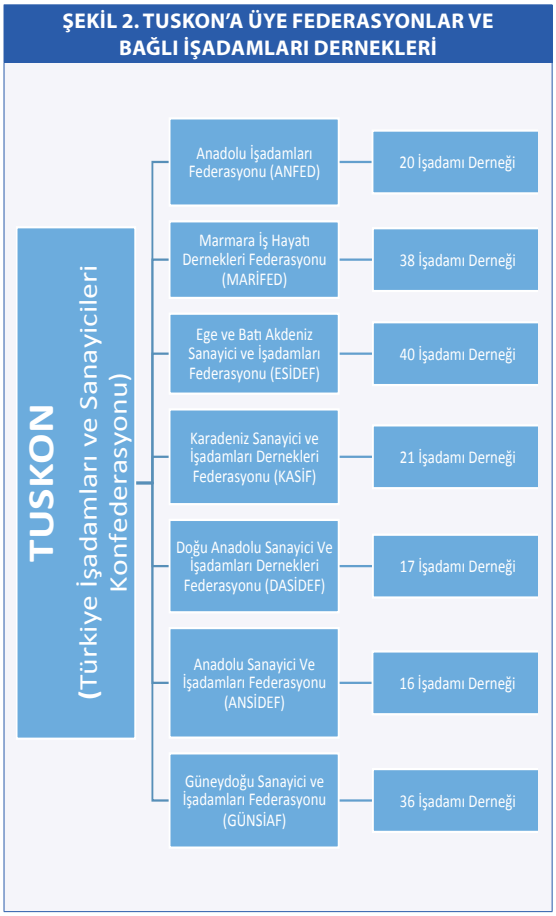

Kaynak: *Sabah*, 25 Temmuz 2016

ŞEKİL 3. FETÖ'NÜN EKONOMİ, EĞİTİM VE MEDYA YAPILANMASI

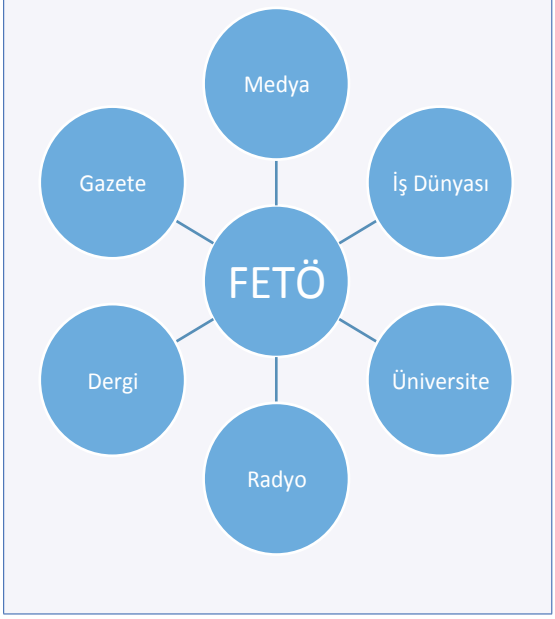

15 TEMMUZ 2016 DARBE GİRİŞİMİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ

Türkiye'nin darbeler tarihinde yaşanan süreçler analiz edildiğinde gerçekleşen darbelerin genellikle ekonomik daralma dönemlerine denk geldikleri, ekonomi politikaları açısından ciddi hasarlara yol açarken konjonktürel dalgalanmaları da tetikledikleri görülebilir. Ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkların ardından gelen darbe müdahaleleri on yıllık aralıklarla birbirine benzer ortamların oluşmasına yol açmıştır. Darbeler ülkenin demokratikleşme sürecinin askıya alınması ve geriletilmesine neden olurken özellikle geniş halk kitleleri üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Nihayetinde Türkiye'nin yaşadığı tüm darbe ve askeri müdahaleler ülke ve toplumun ekonomik, sosyal ve siyasi yönden büyük kayıplar yaşamasına neden olmuştur.[38] Diğer taraftan gerçekleşen müdahaleler sonrasında ortaya çıkan düzenler içinde silahlı kuvvetlerin yasal, siyasi ve ekonomik olarak görece daha güçlü biçimde konumlandırılma girişimleri de alışılmış hale gelmiştir.

> Ekonomik ve siyasal krizler, darbeler için gerekçe olarak kullanılmakta ve darbe yapanlar bu siyasal ve ekonomik krizleri çözme amacını taşıdıklarını iddia etmektedirler. Oysa darbeler, değil var olan krizleri çözmek, aslında bizatihi kendileri siyasal krizlerin en yoğunlaşmış halidir ve darbe yönetimi sona erdiğinde, siyasetin kendisi bu kriz durumunu aşmaya çalışmakta, onun yarattığı olumsuz etki, travma ve sorunlarla uğraşmaktadır. Dolayısıyla, darbelerin siyasal sorunları çözme değil, kendisi bir olağanüstü durum olarak ekonomiye, siyasete yeni yeni bir yön verme aracı olduğunu söylemek mümkündür.[39]

2000-2001 krizlerinin ardından sosyo-ekonomik açıdan oldukça sancılı bir dönemin ar-

38. Yıldız Zeliha Hatipoğlu, Ceyhun Haydaroğlu ve Melih Coşgun, "Türkiye'de Darbelerin Ekonomi Politiği", EconAnadolu, (Haziran 2011), s. 24.

39. Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu, s. 650.

ŞEKİL 4. FETÖ'NÜN BASIN-MEDYA AYAĞI

MEDYA	GAZETE	RADYO
•Samanyolu •STV Avrupa •STV Amerika •S Haber •Mehtap •Ebru •Yumurcak •Küre •Hazar •Dünya •MC •Kanaltürk •Bugün •Barış •Can Erzincan •Kanal 124 •Merkür •SRT •Tuna Shopping •Cihan Haber Ajansı	•*Zaman* •*Today's Zaman* •*Meydan* •*Bugün* •*Millet* •*Taraf* •*Özgür Düşünce* •*Yarına Bakış* •*Yeni Hayat*	•Burç FM •Samanyolu Haber •Dünya •Aktüel •Berfin FM •Cihan •Esra •Haber Radio Ege •Herkül FM •Jest FM •Kanaltürk •Radio 59 •Aile Rehberi •Bamteli •Radio Cihan •Fıkıh •Küre •Mehtap •Nur •Şimşek •Yağmur FM •Umut FM •Aksaray Mavi

ŞEKİL 5. FETÖ'NÜN İŞ DÜNYASI VE AKADEMİ (EĞİTİM) AYAĞI

BUSINESS WORLD	AKADEMİ (ÜNİVERSİTE)	DERGİ
•Bank Asya •TUSKON (Anfed, Marifed, Esidef, Kasif, Dasidef, Ansidef ve Günsiaf) •Kaynak Holding (Sürat Kargo, Sızıntı, NT store vd.) •Koza-İpek (Koza Altın, ATP Havacılık vd.) •Naksan (Naksan Plastik, Nakpilsa Tekstil vd.) •Cihan-Sen Konfederasyon (Bağlı 10 Sendika; Aktif Eğitim-Sen, Ufuk Sağlık-Sen, Ufuk Haber-Sen vd.) •Aksiyon İş Konfederasyonu (Bağlı 9 Sendika; Pak Gıda-İş, Pak Maden-İş, Pak-Finans İş vd.) •Boydak (İstikbal, Bellona, Boydak Enerji, HES Kablo, Boyçelik, Bizim Menkul Değerler Şirketi vd.) •Akbulut (Ortadoğu Tekstil, BJ Tekstil, Oden Enerji, Erfa Mühendislik vd.)	•Altın Koza (İpek) Üniversitesi •Bursa Orhangazi Üniversitesi •Canik Başarı Üniversitesi •Melikşah Üniversitesi •Fatih Üniversitesi •Selahattin Eyyubi Üniversitesi •Murat Hüdavendigar Üniversitesi •Süleyman Şah Üniversitesi •Turgut Özal Üniversitesi •Mevlana Üniversitesi •Kanuni Üniversitesi •İzmir Üniversitesi •Zirve Üniversitesi •Gediz Üniversitesi •Şifa Üniversitesi	•*Aksiyon* •*Turkish Review* •*Sızıntı* •*Akademik Araştırma* •*Asya Pasifik* •*Bisiklet Çocuk* •*Diyalog Avrasya* •*Ekolife* •*Ekoloji* •*Fountain* •*Gonca* •*Gül Yaprağı* •*Nokta* •*Yağmur* •*Yeni Ümit* •*Zirve*

FETÖ'nün iş dünyasındaki en önemli güçlerinden biri de Kaynak Holding idi. 17 Kasım 2015'te kayyum atanan FETÖ'nün en önemli ve stratejik ekonomik kurumu olarak 1979 yılında kurulan Kaynak Holding, bünyesinde eğitim, yayıncılık, lojistik, gıda, tarım, tıp, dış ticaret, turizm ve bilişim sektörlerinde faaliyet gösteren şirketleri barındırmaktadır. Yıllık 1,5 milyar liralık ciroya sahip olan holding, toplamda 16 farklı sektörde bünyesinde 100 aktif marka ile 31 şirket bulundurmakta ve 10 binden fazla çalışanı bulunmaktadır. Holding bünyesinde Sürat Kargo ve Sürat Bilişim gibi bilinen şirketlerin yanı sıra yayıncılık sektöründe aktif NT mağazaları ve popüler yayınevleri bulunmaktadır. **(kaynak.com.tr)**

Kaynak Holding'e kayyum kapsamında Yönetim Kurulu Başkanı olarak atanan İmren Okumuş, yaptığı açıklamalarda örgütün ekonomik yapılanması altında Kaynak Holding'in hemen hemen her sektörde etkili olduğunu vurgulamıştır. Kaynak Holding'in 127 şirketten sorumlu olduğu ve bunların içerisinde hayvan çiftliği, süt tesisi, laboratuvar şirketi, inşaat şirketi, yayınevi, kültür yayınları, bilişim şirketi, kanser taraması şirketi, kereste şirketi, savunma şirketi, tekstil ve boya gibi sektörler ile Kırgızistan'da hastane ve Kazakistan'da AVM olduğunu açıklamıştır. **(*A Haber*, Arka Plan Programı, 31 Ağustos 2016)**

Kaynak Holding örneğinde de görülmektedir ki FETÖ kendi içerisinde kurduğu yapılanma yoluyla ihtiyaç duyduğu tüm materyalleri bünyesindeki şirketlerden sağlamaktadır. Eğitim sektörünü ele alırsak kağıt sektöründe faaliyet gösteren şirketler, çocuk, yetişkin ve öğrencileri kapsayan üniversiteye hazırlık kitaplarına kadar geniş bir ağ içerisinde profesyonel bir ekip işiyle hazırlanan yayınlar, NT Kitapevi gibi kırtasiye ve okul ihtiyaçlarını karşılayan mağazalar, taşıma ve nakliye organizasyonu için Sürat Lojistik/Kargo/Sigorta/Kurye, bilişim altyapısında Sürat Teknoloji gibi içe içe geçmiş komplike ve devasa bir holdingten bahsedilmektedir. Yurt içi ve yurt dışında faaliyet gösterdikleri eğitim sektöründe kağıt ve kitaptan masa ve sandalyeye kadar taşımacılık ve ihracat dahil olmak üzere A'dan Z'ye kendi kurumlarını oluşturdukları bir yapı mevcuttur. Aynı zamanda dış ticaret, turizm ve gıda gibi sektörlerde de aktif faaliyet gösteren Kaynak Holding şirketleri birbirlerinin ihtiyaç duyduğu tüm organizasyon aşamalarında devreye girmektedirler.

Çatı Şirketi: Kaynak Holding

ŞEKİL 6. KAYNAK HOLDİNG

Kaynak: Kaynak Holding

dından ülkenin idaresini ele alan AK Parti hükümetleri, askeri vesayetin azaltılması ve sivil siyasetin alanının genişletilmesi yolunda bir dizi uygulamaya gitmişlerdir. Bunlar arasında en göze çarpan adımlar ise askeri vesayetin ekonomi politik gücünü kırmaya yönelik olan adımlardır. Örneğin askeri harcamaların Sayıştay denetimine alınması, OYAK'ın kurumsal imtiyazlarının azaltılması, RTÜK ve YÖK gibi yüksek kurullardan askeri üyelerin çıkarılması, geçmiş darbeleri gerçekleştiren askerlerin yargılanması, MGK'da komutanların ağırlığının azaltılması, askeri mahkemelerin yetkilerinin kısıtlanması ve DGM'lerin kaldırılması gibi adımlar askeri vesayetin oturmuş yapısını kırmaya ve darbe geleneğini ortadan kaldırmaya yönelik meydan okumalardır. 2008 yılında kapatma davası ve 2013'te 17-25 Aralık operasyonları gibi siyasi krizlerle karşı karşıya kalan iktidar partisi oluşan vesayetin sivil bürokrasiyle beslenmekte olan varlığını tecrübe etmiş ve bu durumu değiştirmek yolunda muhalefet ile ortak zeminde uzlaşı arayışında olmuştur.

15 Temmuz 2016 tarihine kadar farklı enstrümanlar ve gizli yargı-polis operasyonları yoluyla ülkenin meşru yönetimini ele geçirmeyi hedefleyen FETÖ bu kez emir komuta zincirini kıran bir askeri darbe yoluyla iktidarı devirmeye girişmiştir. Türkiye'de yönetimi ele geçirmeye çalışan bu yapı eğitimden iş dünyasına, sivil toplumdan bürokrasi, yargı ve akademiye kadar çok yönlü olarak örgütlenmiş ve küresel bir tehdit olduğu kanıtlanmıştır. Askeri vesayet ile mücadele adımları ise 15 Temmuz'dan sonra iyice hız kazanmıştır. Bu çerçevede ordunun sivilleşmesine yönelik olarak TSK içinde yapılan köklü değişikliklerden bazıları şu şekildedir:[40]

- Milli Savunma Bakanlığının sivilleştirilmesi,
- Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlıklarının Milli Savunma Bakanlığına bağlanması,
- Cumhurbaşkanı ve Başbakanın gerekli gör-

40. "İşte TSK'da Devrim Niteliğindeki Düzenlemeler", TRT Haber, 31 Temmuz 2016; Metin Gürcan, "Askeri Reformlarda Demokratikleşme Açığı", Al-Monitor, 8 Ağustos 2016.

düklerinde kuvvet komutanları ile bağlılarından doğrudan bilgi alabilmesi ve bunlara doğrudan emir verebilmesi,
- TSK'nın tersane, fabrika ve sanayi kuruluşlarının MSB'ye bağlanması,
- Askeri hakimlerin disiplin ve özlük işlemlerinin Milli Savunma Bakanlığına geçişi,
- Yüksek Askeri Şura'nın (YAŞ) sivil ağırlığı artarak Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Başbakan yardımcıları, Adalet Bakanı, Dışişleri Bakanı, İçişleri Bakanı ve Milli Savunma Bakanı ile kuvvet komutanlarından oluşması,
- Harp Okulları'nın iki sene içinde kapanması, TSK'nın subay ihtiyacını karşılamak için MSB bünyesinde Milli Savunma Üniversitesi (MSÜ) kurulması,
- TSK içindeki terfi-tayin sistemi, yönetici elitlerinin görev ve yetkilerini yeniden düzenleyen büyük bir kurumsal yeniden inşa sürecinin başlaması,
- TSK bünyesindeki askeri hastanelerin Sağlık Bakanlığına devredilmesi,
- Personel, eğitim ve tedarik süreçleri açısından TSK'ya bağlı olan Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığının İçişleri Bakanlığına bağlanması,
- İstanbul ve Ankara gibi stratejik ve büyük şehirlerdeki kışlaların şehir dışına taşınması,
- İmam hatip ve meslek liseleri dahil tüm lise mezunlarının harp okuluna girebilmesi.

Böylece 15 Temmuz darbe girişiminden sonra TSK'nın yapısını derinden etkileyecek sivilleştirme ve demokratikleşme anlamında yapısal değişiklikler hayata geçirilmiştir.

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNE PİYASALARIN TEPKİSİ

Türkiye'de son yıllarda sağlanan makroekonomik yönetişim başarısı sayesinde oluşan güçlü finansal ve ekonomik yapı olası bir ekonomik kriz tehdidini önlemiştir. Bu darbe girişiminin Türkiye ekonomisine kısa vadede negatif yansımaları elbette ki olabilir ve piyasaların yaşanan gelişmelere belli ölçüde tepki vermesi de normal karşılanmalıdır. Zira bir darbe girişimine maruz kalmak bir ülke için yaşanabilecek en büyük siyasi risklerden birisidir. Kar ve Ayhan, darbe girişiminin finansal sistem ve Türkiye ekonomisine etkilerini analiz eden çalışmalarında; finansal sistemin darbe girişiminden etkilenmediğini ve sektörün kısa süreli bir daralmadan sonra etkin bir şekilde çalıştığını göstermektedir.[41] Bu tip konjonktürel dalgalanmalar ulusal ekonominin bir parçasıdır. Örneğin İngiltere'deki referandumdan Brexit kararı çıkmasından sonra İngiliz sterlini ABD doları karşısında tarihinin en düşük seviyesine inmiş ve Londra Borsası hızla yere çakılmıştır. Türkiye İngiltere'nin yaşadığı durum ile karşılaştırılmayacak kadar büyük bir siyasi riski göğüslemesine rağmen ekonomik olarak daha sağlam durmuş ve ne kur ne de yatırımlar açısından büyük şoklar yaşanmamıştır. Bu siyasi riskin hızlı bir şekilde ortadan kaldırılması sonucunda piyasalardaki tepkiler büyümeden ehlileştirilmiştir.[42]

15 Temmuz sonrası piyasaların verdiği tepkiyi anlamak için dört tane farklı gösterge üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Gerçekleşen mezkur darbe teşebbüsü sonrası ülkenin finansal istikrarının gidişatı için BIST100 Borsa Endeksi, Dolar/TL, Euro/TL ve ülkenin CDS priminin darbe girişiminden sonraki bir ay içerisindeki dalgalanmaları incelenmiştir (Grafik 1, 2, 3 ve 4).

Başarısız darbe girişiminin 15 Temmuz Cuma gecesi gerçekleşmesi ve hafta sonu piyasaların kapalı olmasından dolayı 18 Temmuz Pazartesi sabahı piyasaların vereceği tepki merakla beklenmekteydi. Darbe girişiminden sonraki iş günlerinde BIST 100 endeksinin değer kaybet-

41.Muhsin Kar ve Selim Kayhan, "Resilience of the Turkish Financial System to Failed Coup Attempt", *Bilig*, Sayı: 79, (Güz 2016), Special Issue on the July 15 Coup Attempt and Turkish Democracy, ss.275-291.

42. Nurullah Gür, "Türkiye Ekonomisi Darbe Teşebbüsünden Neden Etkilenmedi?", *SETA Perspektif,* Sayı: 140. (Temmuz 2016).

GRAFİK 1. BIST 100 ENDEKSİ (15 TEMMUZ-15 AĞUSTOS 2016 ARASI)

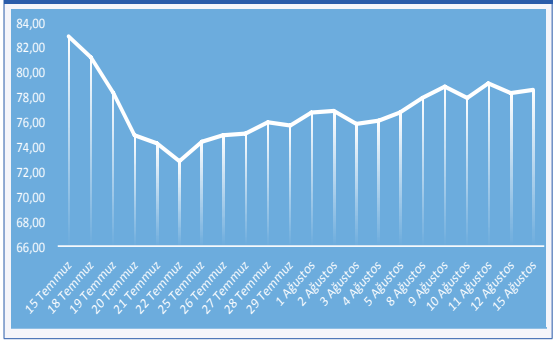

Kaynak: Bloomberg HT

GRAFİK 2. DOLAR/TL KURU (15 TEMMUZ-15 AĞUSTOS 2016 ARASI)

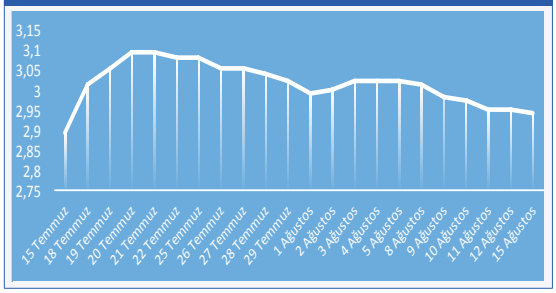

Kaynak: Bloomberg HT

GRAFİK 3. EURO/TL KURU (15 TEMMUZ-15 AĞUSTOS 2016 ARASI)

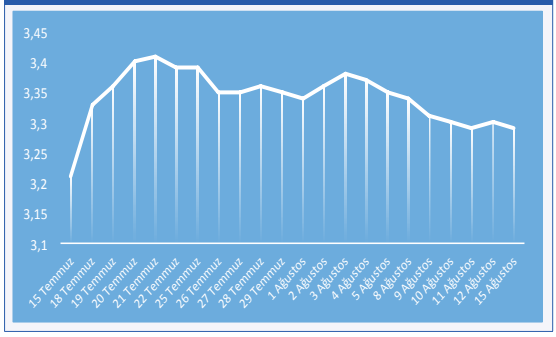

Kaynak: Bloomberg HT

GRAFİK 4. CDS RİSK PRİMİ (15 TEMMUZ-15 AĞUSTOS 2016 ARASI)

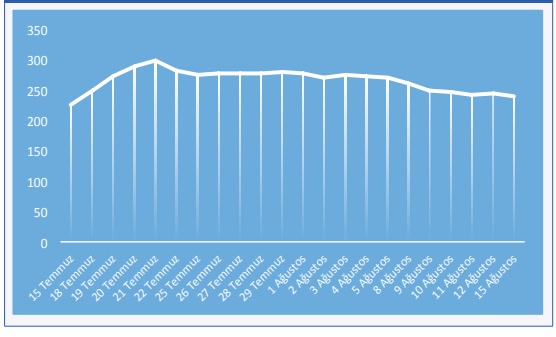

Kaynak: Bloomberg HT

tiği, dolar ve euronun da TL karşısında değer kazandığı görülmüştür. Borsa İstanbul'da temel endeks olarak kullanılan, pazarlarında işlem gören, piyasa değeri ve işlem hacmi en yüksek 100 farklı hisselerin ortak performansını ölçen BIST 100 endeksinde 15 Temmuz sonrası kısa süreli bir düşüş yaşanmıştır. 15 Temmuz'da 82,83 puan olan BIST 100 endeksi bir hafta içerisinde 71,59 seviyelerine kadar bir düşüş gerçekleştirmiş ve sonraki günlerde Borsa'nın hafif yükselişe geçtiği ve Ağustos başında 79,00 puan seviyelerine geldiği gözlenmiştir. Benzer şekilde 15 Temmuz sonrası TL'nin dolar ve euroya karşı değer kaybettiği fakat bu düşüşün de kısa süreli olduğu görülmüştür. Bir diğer gösterge olarak Kredi Risk Primi (Credit Default Swap) şeklinde tanımlanan CDS Primine bakıldığında; darbe girişiminde sonra yüzde 29 oranında artış göstererek 289 seviyelerine yükselmiştir. Kısa bir süre sonra aşağı yönlü düşüş gösteren CDS Primi bir ay içerisinde 239 seviyelerine gerileyerek darbe öncesi seviyesine yaklaşmıştır.

Böylece ilk hafta yaşanan bu gelişmelerin arka planında darbenin ilk şokunun yanı sıra aynı haftaya denk gelen Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) faiz kararı ve daha da önemlisi olağanüstü hal (OHAL) durumuna ilişkin tedirginliğin de bulunduğunu belirtmek gerekir. Buna ek olarak özellikle Standard&Poors' (S&P) tarafından aceleyle verilen not düşürme kararı başta olmak üzere kredi derecelendirme kuruluşlarından gelen haberler de gidişatta dikkat çeken olumsuz gelişmeler olmuştur.[43]

Finansal piyasaların etkin işleyişinin sürdürülmesi amacıyla kriz yönetimi gerçekleştiren Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) aşağıdaki tedbirleri aldığını kamuoyuna açıklamıştır:[44]

43. Hatice Karahan "5 Soru: Darbe Girişiminin Ekonomik Yansımaları", *SETA*, 28 Temmuz 2016.

44. "Finans Piyasalarına İlişkin Basın Duyurusu", TCMB, 17 Temmuz 2016, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tcmb+tr/tcmb+tr/main+menu/duyurular/basin/2016/duy2016-32, (Erişim tarihi: 16 Aralık 2016).

1. Merkez Bankası tarafından bankalara gerekli likidite limitsiz olarak sağlanacaktır.
2. Bankalara sağlanan gün içi likidite imkanının komisyon oranı sıfır olarak uygulanacaktır.
3. Türk lirası likidite sağlamak amacıyla, ihtiyaç duyulması halinde, bankalar tarafından limitsiz tutarda teminat döviz deposu getirilebilmesine imkan tanınacaktır.
4. Bankaların döviz deposu almak üzere de kullanabilecekleri yaklaşık 50 milyar ABD doları seviyesindeki mevcut limitleri gerektiğinde artırılabilecek ve kullanım şartlarında (teminat ve maliyet) iyileştirmeye gidilebilecektir.
5. Merkez Bankası nezdindeki tüm piyasalar ve sistemler (Elektronik Fon Transfer ve Elektronik Menkul Kıymet Transfer) işlemler tamamlanıncaya kadar açık tutulacaktır.
6. Piyasa derinliği ve fiyat oluşumları yakından takip edilecektir.
7. Gerekli görülmesi halinde, finansal istikrarı korumaya yönelik ihtiyaç duyulacak tüm önlemler alınacaktır.

Darbe girişimine karşı piyasalardaki muhtemel panik havasını önlemek için Merkez Bankası'nın bankalara gerekli likiditenin komisyonsuz sağlanacağı açıklaması finansal istikrar için önemliydi. Merkez Bankası'nın açıkladığı tedbir paketi ile bankaların ve halkın tüm taleplerine anında cevap verebilecek bir pozisyon alması oluşabilecek bir güvensizlik ortamında finansal piyasalarda yaşanabilecek kur artışlarının ve borsada ortaya çıkabilecek muhtemel kayıpların önüne geçmiştir. Bu önlemler neticesinde halkın ve piyasaların rahatlamasıyla darbe girişiminin ortaya çıkarabileceği ilk şok ortamı en az hasarla atlatılmış ve halkın ekonomi ve ekonomi yönetimine duyduğu güven bir kez daha görülmüştür. Ekonomi kurmayları ve kurumlarından gelen etkin ve pozitif mesajlar neticesinde endeks ve kurlardaki yukarı yönlü ivme yatay bir seyir almıştır. Bürokrasinin yanında hiç şüphesiz yerli ve yabancı piyasa oyuncuları tarafından ekonomiye duyulan güven mesajlarının verilmesi yaşanabilecek kur artışları ve borsada ortaya çıkabilecek muhtemel kayıpların önüne geçmiştir. Bu süre zarfında, yaşanan tüm bu finansal dalgalanmaların yanı sıra Türkiye toplumunda, darbe kalkışması sonrası vatandaşların bozdurduğu döviz miktarının yaklaşık 10 milyar doları bulması, Türkiye ekonomisi için dikkat çeken önemli bir gelişmeydi.[45] Toplumsal direniş ekseninde sergilenen siyasi demokrasi mücadelesinin benzerinin, toplum tarafından ekonomik kaynaklar üzerinden de verilmesi önem teşkil etmektedir. Türkiye'nin atlattığı başarısız darbe girişimine verilen tarihi bir cevap olarak da kıymetli bir işaret göstergesiydi.

SONUÇ: DARBELERE KURUMSAL VE TOPLUMSAL DİRENİŞİN ÖNEMİ

Türkiye demokrasisi uzun ve sancılı bir 15 Temmuz süreci sonucunda FETÖ ile irtibatlı cuntacılar tarafından gerçekleştirilen bir konvansiyonel askeri darbe girişimini bertaraf etti. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın cesaretli liderliği ve halkın fedakarca mücadelesi darbe girişiminin başarısız kılınmasında öncü rol oynadı ancak 15 Temmuz süreci derin bir toplumsal travmayı tetikledi. Kamu kurumları ve dini cemaatlere karşı köklü bir güven bunalımına neden oldu. Ekonomi cephesinden bakıldığında ekonomi bürokrasisi ve Merkez Bankası'nın etkin yönetişimi, güven verici açıklamaları ve iş dünyasının tek ses olarak hareket etmesi 15 Temmuz sonrası piyasalarda olağanüstü bir durum veya panik havasının oluşmasını engelleyen önemli etmenlerdi.

Darbe girişiminden hemen sonra Hazine, Merkez Bankası, SPK, BDDK ve Türkiye Bankalar Birliği'nin bir araya gelerek ulusal ve uluslararası piyasa aktörlerine hukuk sisteminin

45. "Vatandaşın Dolar Hamlesi 10 Milyarı Buldu", *Haber Türk Ekonomi*, 26 Temmuz 2016,

işlediğini, ilan edilen OHAL'in serbest piyasa şartlarını etkilemeyeceğini ve bununla birlikte ekonomik istikrarın devamı için gerekli tüm adımların ivedilikle atılacağını belirtmeleri de önemlidir. Geçmişte siyasi ortamın riskli olduğu dönemlerde yatırım ortamının canlanmasına katkı yapacak politika araçlarında tereddüt yaşayan ve faizi birçok defa sert şekilde artıran Merkez Bankası ise 15 Temmuz darbe kalkışmasından hemen sonra faiz indirerek cesur bir adım atarken finansal kurumlara sızan illegal yapıya mensup kişilere ve spekülatörlere meydan okumuştur. Aynı çerçevede Türkiye iş dünyasını temsil eden TOBB, TİM, DEİK, TÜSİAD, MÜSİAD, ASKON ve TESK gibi öncü kuruluşlar darbe girişimi sonrası ekonomik istikrarın korunması ve uluslararası piyasalarda oluşan negatif Türkiye algısının tersine çevrilmesi için tek ses olarak hareket edeceklerini ilan etmişlerdir.[46] Aynı şekilde General Electric, Intel, Cargill, Boeing, Microsoft, Toyota, IBM, Nestle, Siemens, Ford Otosan, Socar gibi uluslararası şirketler de Türkiye'nin geleceğine inançlarının sürdüğünü ve mevcut yatırımlarına hız kesmeden devam edeceklerini duyurmuşladır. Uluslararası finans, bağımsız denetim ve danışmanlık şirketlerinin yanı sıra Güney Koreli küresel otomotiv devi Hyundai dünyadaki tüm ortaklarına özel çağrıda bulunarak gerek üretim gerekse de ihracatın aksamaması yönünde "Türkiye'ye özel destek" çağrısında bulunmuştur.[47]

Özet olarak 15 Temmuz Gülenist darbe girişimi Türkiye'de konvansiyonel askeri darbelerin artık bir daha yaşanmayacağına inanılan bir dönemde gerçekleşmiştir. Geçmişteki askeri darbeler genelde ekonominin daraldığı, kalkınma stratejisinin tıkandığı ya da finansal kriz riskinin ortaya çıktığı sosyal polarizasyon ortamlarında gerçekleşmişlerdir. 15 Temmuz darbe girişimi ise Türkiye ekonomisinin makro yönetişim açısından güçlü parametreler sergilediği ve büyüme ivmesini koruduğu bir zamanda yapılmıştır. Dolayısıyla sosyo-ekonomik temeli zayıf olan bu darbe girişiminin siyasi irade ile Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın toplumsal meşruiyet zeminini ortadan kaldırma şansı hiç olmamıştır. Türkiye toplumunun darbe girişimine gösterdiği toplumsal direnç bundan sonraki dönemlerde konvansiyonel askeri darbelerin toplumsal meşruiyet zemini bulmasının artık kolay olmadığını ortaya koymuştur.

46. "Beş Kurumdan Dünyaya 6 Önemli Mesaj", *Sabah,* 25 Temmuz 2016; "Ekonomi Dünyası İstişare Toplantısı" T.C. Ekonomi Bakanlığı, 27 Temmuz 2016; "Türk Şirketlerinden Dünyaya 'Demokrasi' İlanı", *Dünya*, 31 Temmuz 2016; "Sermaye Çıkışı Söz Konusu Değil", *Dünya,* 31 Temmuz 2016.

47. "Türkiye'nin Ekonomik Temelleri Darbe Girişimine Karşı Dirençli", AA, 21 Temmuz 2016; "Bağımsız Denetçilerden 'Ekonomiye Güven' Vurgusu", *Dünya*, 31 Temmuz 2016; "Hyundai'den 'Türkiye'ye Özel Destek' Çağrısı", *Haber Türk Ekonomi*, 1 Ağustos 2016.

Bu çalışma 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye demokrasisine karşı Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) mensupları tarafından girişilen başarısız askeri darbe teşebbüsünün ekonomi politik arka planını analiz etmektedir. Türkiye'de yaşanan darbe süreçlerinin tarihsel gelişimine bakıldığında darbelerin genellikle ekonomik daralma dönemlerine denk geldikleri, ekonomi politikaları açısından ciddi hasarlara yol açtıkları ve konjonktürel dalgalanmaları tetikledikleri görülmektedir. Ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkların ardından gelen askeri müdahaleler yaklaşık on yıllık aralıklarla istikrarsızlık ortamlarından beslenmiş ve bunları derinleştirmiştir.

Türkiye'nin demokratik normalleşmeyi birçok yönüyle sağladığı, siyasi istikrar ve makro-ekonomik yönetişimin güçlü biçimde sürdüğü bir ortamda gerçekleşen 15 Temmuz darbe girişimi ise darbeler tarihinin kıstaslarıyla bile rasyonel bir temelden yoksundur. Seçilmiş demokratik irade ve millet egemenliğine karşı kalkışılan bu darbe girişimi ekonomi politik anlamda hiçbir somut istikrarsızlık ya da kriz zeminine oturmadığı gibi toplumun temsil kabiliyeti olan hiçbir kesiminden de meşruiyet desteği alamamıştır.

Bu analiz darbe girişimine gidilen sürecin ekonomi politik değerlendirmesi üzerinde durmanın yanı sıra darbe girişimini koordine eden FETÖ'nün devasa ekonomik gücünü de ele almaya çalışmakta, darbe girişimi sonrası ekonomi bürokrasisi ve Merkez Bankası'nın etkin yönetişimi, güven verici açıklamaları ve iş dünyasının tek ses olarak hareket etmesi sayesinde piyasalarda sağlanan istikrarı da detaylı olarak ortaya koymaktadır. Vurgulanan ana fikir demokratik kanallarla sağlanan siyasi istikrar devam ederken gerçekleştirilmek istenen bu tür kalkışmaların hiçbir şekilde toplumsal meşruiyet ve yaygın sosyal destek bulamayacağıdır.

SETA

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE

www.setav.org